

başka yöntemler bulamıyor kendisine. Büyük Britanya'nın muhafazakarlığının son kırıntılarının, büyük dünya gücünün ve bugünkü devlet mekanizmasının kalıntılarının ebediyen yok olacağı muhtemelen devrimci sarsıntılara doğru sürüklendiğini görmemek için kör olmak gerekir. MacDonald da bu sarsıntıları II. Nikolay kadar maharetle hazırlıyor ve ondan daha az kör değil. İşte burada, tespit etmek gerek ki, tarihte "özgür" bireyin rolünün iyi resmedilmiş bir örneğiyle karşı karşıyayız!

Ama nasıl oldu da, gelişmesi gecikmiş, tüm Avrupa uluslarının en gerisindeki, vasat iktisadi temeller üzerine kurulu Rusya, sosyal bilimler bakımından, "esnek bir muhafazakar zihniyet" —kuşkusuz liberal profesörlere ve onların soldaki ruhları, reformist sosyalistlere özel— geliştirebildi? Rusya çok geride kalmıştı ve dünya emperyalizmi onu mengenesi içine alıp sıkıştırdığında, siyasal tarihini kayda değer kısaltmalarla yaşamak zorunda kaldı. Nikolay liberalizmi hoş karşılasaydı ve Stürmer'in yerine Milyukov'u geçirseydi, olayların gidişatı biraz daha başka türlü gelişebilirdi, ama öзде bir değişiklik olmazdı. Zira, devrimin ikinci aşamasında XVI. Louis'in Jirond'u [Girondel] iktidara çağırarak izlediği yol buydu, ama bu yol ne kendini ne de daha sonra Jironden'leri [Girondins] gilyotinden kurtaramadı. Birlikmiş toplumsal gelişmeler infilak etmek zorundadır ve infilak da ortalığı temizler. Sonunda rahatsızlıklarını, çektikleri acıları, üzüntülerini, duydukları tutukluları, besledikleri umutları, düşüktükleri yanılgıları ve yerine getirilmesini istedikleri talepleri dile getirme imkânını bulan kitlelerin bastırması karşısında, monarşinin liberallerle kurduğu yüzeysel birlikteliklerin yalnızca tali bir önemi vardı ve olsa olsa olayların akış düzeninde ya da belki eylem sayısında küçük değişiklikler yapabilmeleri mümkündü ancak; ama dramının genel akışı ya da hatta korkunç son üzerinde hiç bir şekilde söz sahibi değillerdi.

7. Beş Gün:

23 Şubat-27 Şubat 1917

23 şubat "Uluslararası Kadınlar Günü"ydü. Sosyal-Demokrat çevrelerde bu günün anlamını her zamanki yöntemlerle ortaya koyma tasarıları yapıyordu: toplantılar, konuşmalar, bildiriler. Bir gün öncesinde kimsenin aklına bu "Kadınlar Günü"nün devrimi başlatacağı gelmiyordu. Tek bir örgüt dahi bu gün için her hangi bir grev öngörmemişti. Hatta, bir Bolşevik örgüt, hem de en savaşkanlardan biri, bir işçi semti olan Viborg'daki ilçe komitesi her türlü grevi yasaklıyordu. Söz konusu ilçedeki işçi önderlerinden biri olan Kayurov'un tanıklığına bakılacak olursa, kitlelerin ruh hâli çok gergindi ve her grev açık bir çatışmaya dönüşme tehlikesi taşıyordu. Ama komite bir çatışma başlatmak için zamanın henüz erken olduğunu —ne parti henüz yeterince güçlüydü ne de işçilerle askerler arasındaki ilişkiler yeterli düzeydeydi— düşündüğünden, grev çağırısı yapmamayı, bunun yerine belirsiz bir tarihteki devrimci eyleme yönelik hazırlık yapmayı kararlaştırmıştı. 23 şubatın arifesinde komitenin öngördüğü eylem çizgisi buydu ve hemen herkes de bunu benimsemiş gözüküyordu. Ama ertesi gün, tüm emirlere rağmen, tektisti işçileri bir çok işyerinde işi bıraktılar ve grevi desteklemelerini istemek için meta-lürji işçilerine temsilciler gönderdiler. Kayurov, Bolşeviklerin bu gelişmelere "gönülsüzce" katıldıklarını, Menşevik ve Sosyal-Devrimci işçilerin de onları izlediğini söyler. Ama bir kez kitle grevi söz konusu olduğunda, herkesin yola dökülmesini sağlamak ve hareketin başına geçmek gerekiyordu: Kayurov'un önerdiği çözüm buydu ve Viborg Komitesi de bunu kabul etmek zorunda kaldı. "Bir nümayiş fikri uzun süredir işçiler içinde olgunlaşıyordu, ama bu sırada hiç kim-

se bunun nereye varacağını bilmiyordu." Olayların gelişim çizgisini kavramak için bu katılmamın çok büyük önem arzeden tanıklığını aklımızda bir yere yazalım.

Başlangıçta, hiç bir kuşku duyulmadan, bir nümayiş anında, asker birliklerin kışkırtılardan çıkıp işçilere karşı koyacakları sanılıyordu. Bu durumda ne olacaktı? Savaş hâli vardı ve otoritelerin şaka yapacak durumları yoktu. Ama öbür yandan, "asker yedeği" de, o günlerde, bir zamanların "aktif" kadrolarında rastlanılan kişi değildi. Gerçekten korkulacak bir durumda mıydı? Bu konu üzerinde devrimci çevrelerde, daha çok soyut bir biçimde, bir çok düşünceler ileri sürülüyordu, ama hiç kimse, kesinlikle hiç kimse —bunu belgelere dayalı olarak kesin bir biçimde ileri sürebiliriz— 23 şubatın mutlakyetçiliğe karşı kesin bir taarruzun başlangıcı olacağını henüz aklına getirmiyordu. Söz konusu olan, olsa olsa, izdüşümleri belirsiz, her hâldükârda oldukça sınırlı bir nümayişti.

Bu bakımdan, aslında, Şubat Devriminin kendi devrimci örgütlerinin muhalefeti dinlemeyen taban unsurları tarafından başlatıldığı ve aynı zamanda inisiyatifin, başkalarından önce, sömürülen ve ezilen proletaryanın bir kesimi —içlerinde bir çok asker karısının bulunduğu tekstil işçileri— tarafından alındığı öne sürülebilir. Bardağı taşıran son damla ekmeğin firmaları önündeki o bitmek tükenmek bilmeyen kuyruk nöbetlerinden geldi. O gün grevlerin sayısı erkek ve kadın olarak yaklaşık 90.000'e yükseldi. Mücadele azmi nümayiş, miting ve polisle çatışma şeklinde dışa vuruldu. Hareket önce büyük işletmelerin bulunduğu Viborg ilçesinde gelişti ve bilâhare Peterburg varoşlarına sıçradı. Şehrin diğer kesimlerinde, Polis Teşkilâtının raporlarına göre, ne grev ne de nümayiş meydana geldi. O gün polis kuvvetleri az sayıda askerî birlikle takviye edildi, ama hiç bir çatışma olmadı. Hepsi işçi olmayan bir grup kadın ekmeğin talebiyle kent Duına'sına doğru yürüyüşe geçti. Bu sanki tekeken süt istemeye benziyordu. Çeşitli semtlerde üzerlerinde işçilerin ekmeğin istediklerini, ama aynı zamanda otokrasiyi de savışı da istemediklerini belirten kızıl bayraklar belirdi. "Kadınlar Günü" başarılı ve coşkulu geç-

miş, zayıf verilmemişti. Ama bağrında ne taşıdığı olay gecesinde bile kimseye malum değildi.

Ertesi gün, hareket durulmak şöyle dursun, iki kat daha harla kaynamaya devam etti: 24 şubatta Petrograd sanayi işçilerinin yaklaşık yarısı greve gitti. İşçiler sabah erkenden fabrikalarına geldiler, ama işe koyulmak yerine miting tertip ettiler ve ardından şehir merkezine doğru yöneldiler. Yeni yeni semtler, yeni yeni halk grupları harekete katıldılar. "Ekmeğin" sloganı başkalarıyla yer değiştirdi: "Kahrolsun otokrasii!" ve "Kahrolsun Savaş!" Gösteriler Nevskiy Prospekti'ne de devam etti: önce silme işçi kitleleri devrimci marşlar söylediler, sonra mavi kaşketli öğrencilerle farklı kesimlerden gelen kalabalık bir şehitli grup. "Sokaktaki insanları bize sevgi gösterilerinde bulunuyor, hastanelerin pencerelerinden askerler ellerine ne geçerse sallayarak bizi selâmlıyorlardı." Kaç kişi acaba yaralı askerlerin göstericilere gösterdikleri bu sempatinin anlamını kavramıştı? Bununla birlikte Kazak süvarileri vahşice olmasa da kalabalığa saldırdı; atları ter içinde kalmıştı, göstericiler sağdan soldan aniden ortaya çıkıyor ve sıkıca kenetlenmiş gruplar oluşturmuyorlardı. Kalabalıkta korkunun eseri yoktu. Kulaktan kulağa bir söylenti doluyordu: "Kazaklar ateş açmayacaklarına söz verdiler." Anlaşılan işçiler bazı Kazaklarla anlaşmayı başarmışlardı. Bununla beraber, çok geçmeden, Yarı sarhoş vaziyette etrafa küfüller savuran Dragon Süvarileri çıkageldiler ve kalabalığın içine dalarak kafalara kafalara kır-bacı indirmeye başladılar. Göstericiler hiç koyvermeden birbirlerine daha sıkı sarıldılar. "Ateş etmeyecekler." Evet, gerçekten de, ateş etmediler.

Bir liberal senatör sokakta kimisi canları kırılmış kimisi raylar üzerinde yere serilmiş vaziyette duran devre dışı kalmış tramvayları görünce —ama bu görüntüler bir sonraki güne ait değil miydi?— savasın arifesindeki temmuz 1914 günlerini anımsamıştı. "Sanki eski kalkışmalar tekrarlanıyordu." Senatör doğru teşhis ediyordu, kuşkusuz bir devamlılık söz konusuydu: tarih savasın kopardığı devrim ipinin ucunu yerden alıp tekrardan bağlıyordu.

O gün boyunca, halk kitleleri polis tarafından şiddetle kovalanarak, süvariler ve bazı piyade birlikleri tarafından sıkıştırılarak ve püskürtülerek o sent senin bu sent benim dolayıp durdular. "Kahrolsun Polis!" diye bağırılıyordu, ama gıgide daha sık olarak Kazaklar lehine hurralar çekiliyordu. Bu çok anlamlıydı. Kitleler polise korkunç bir öfke duyuyorlardı. Atlı polisler yuhalanıyor, taşlanıyor ve buz yağmuruna tutuluyordu. Oysa işçilerle askerlerin karşılaşması çok daha farklı cereyan ediyordu. Kışların çevresinde, nöbetçi kulübelерinin, devriyelerin ve kordon oluşturan askerlerin yakınında toplanan er-kek ve kadın işçiler askerî birliklerle dostça lafa dalıyorlardı. Tüm bunlar, grevin büyümesine ve işçilerin askerle yüz yüze gelişine bağlı olarak gelişen yeni bir evreydi. Bu evre bütün devrimlerde kaçınılmazdır. Ama her seferinde yepyeni bir şeymiş gibi yaşanır ve geçekten de her seferinde yepyeni bir görüntüyle ortaya çıkar: bu konuda bir şeyler okunmuş ya da yazmış olanlar olaylar cereyan ettiğinde durumun farkına bile varmazlar.

İmparatorluk Duma'sında, o gün, müthiş bir kalabalığın tüm Znamenskaya meydanını, tüm Nevskiy Prospekt'i ve tüm yan yollarını kuşattığı ve tümüyle görülmemiş bir olgunun yaşandığı konuşuluyordu: yurtsever değil, devrimci bir kalabalık bando muzıka yürüten Kazakları ve askerî birlikleri hurra nidalarıyla alkışlıyordu. Bunun ne anlamı geldiğini soran bir milletvekiline yoldan geçen biri şu cevabı vermişti: "Bir polis kılıcıyla bir kadını dövdü. Kazaklar olaya müdahale ettiler ve polisi kovaladılar." Kimbilir belki de olay böyle gelişmedi, kimse bunu doğrulayabilecek durumda değil. Ama kalabalık bunun böyle olduğuna, böyle bir şeyin mümkün olduğuna inanıyordu. Bu inanç gökten inmiyor, yaşanmış bir tecrübeden geliyordu ve dolayısıyla da zaferin bir teminatıydı.

Viborg ilçesinin en modern fabrikaları arasında yer alan Erikson fabrikasının işçileri, sabah toplanıldıktan sonra, toplam 2.500 kişi olarak, Samsonovskiy Prospekt. üzerinde yürüyüşe geçmişler ve yolun daraldığı yerde Kazaklarla karşılaşmışlardı. İlkın, onların mahmuzla-yarak, süvariler kalabalığı yarına hareketine giriştiler. Ardından, dört

nala, yol boyunca dizilmiş olan Kazaklar dalışa geçtiler. Sıra en önemli gruba gelmişti. Ama süvariler, uzun bir kuyruk oluşturarak, tenkilni bir şekilde, subaylarının açıkları koridordan içeri girmeyi tercih ettiler. "Aralarında kimileri gülmüşüyorlardı" diye yazıyor Karyurov, "ve içlerinden biri dostça işçilerden tarafa göz kırptı." Bu göz kırpmaya bir şeyler anlatıyordu! İşçiler Kazakların gösterdiği hafifce ya-kın tavra karşı düşmanlık değil, sevecenlik duyguları içinde karşılık vererek cesaretlelerini toparlamışlardı. Göz kırpan kişiyi yenileri izledi. Subayların yeni yarına girişimlerine rağmen, Kazaklar, açıkça disiplini de bozmaksızın, kalabalığı ısrarla kovalamaktan vazgeçtiler ve yalnızca etrafında dolayıp durdular. Böyle üç dört kez olay tekrarlandı ve iki karşı grup birbirlerine daha da yakınlaştılar. Kazaklar işçilerin sorunlarına geçecek cevaplar vermeye, hatta onlarla kısa kısa laflanmaya başladılar. Disiplinden geriye sadece ufak telef görüntüleri kalmıştı ve bu da yaklaşan felâketi haber veriyordu. Subaylar aceleyle birliklerini kalabalıktan uzaklaştırmaya yöneldiler ve işçileri dağıtmayı bırakıp, göstericilerin şehir merkezine doğru yürümesini engellemek için birliklerini bir set şeklinde yolun önüne dizmeye koyuldular. Ama beyhude bir çabaydı bu: at üstünde fıyakayla kurulumuş oturan Kazaklar atlarının bacaklarının arasından "dals" yapan işçilere karşı koymadılar. Devrim izleyeceği yolları keyfince seçmez: zafer yürüyüşünün ilk deminde bir Kazak atlısının sağısının altından geçmiştir. Ne müthiş bir olay! Tüm bu ayrıntıları zihnine nakşeden anlatıcının gözleri de bir o kadar muhtesem. Bunda şaşırtıcı bir yan yok; nakleden bir işçi önderiydi ve ardından iki binden fazla insan vardı: bir işçi önderinin kamçılardan veya düşman mermilerinden korunmaya çalışın gözleri tabiatıyla keskindir.

Ordu içinde kanaatlerin değişmesi önce zulmün ve misilleme saldırılarının sürekli baş aktörü olan Kazaklarda ortaya çıktı. Kuşkusuz bu, Kazakların değerlerinden daha devrimci oldukları anlamına gelmiyor. Aksine, kendi atlarına binen, kастların ayrıcalıklarına kıskançça bağlı, basit köylülere hor görüyle davranan, işçilere nefretle bakan bu günbüz mülk sahipleri muhafazakâr görüşün en derin kök

saldığı kesimlerden birini oluşturmuyordu. Ama işte tam da bu nedendir ki savaşın yol açtığı değişimler bunlarda çok berrak biçimde fark edilir hale gelmişti. Öte yandan, her yandan ateşe maruz kalan, sürekli sefer emri alan, halkla karşı karşıya getirilen ve en önce sinava tabi tutulan onlar değil miydi? Artık "buralarına" gelmişti. Eylemine dönmek istiyorlardı. Ve gözlerini kırıştırarak şöyle diyorlardı: "Bildığınız gibi, istediğiniz gibi yapın; artık size karışmayacağız." Bununla birlikte, çok anlamlı da olsalar, tüm bunlar yalnızca belirtilerden ibaretti. Ordu hâlâ disiplinin hüküm sürdüğü orduydü ve ipler hâlâ monarşinin elindeydi. İşçi kitleleri silahtan yoksundu. Önderleri henüz nihai çözüme karar veremiyorlardı. O gün bakanlar konseyinde gündemde diğer meseleler yanında başkentteki karışıklıklar vardı. Grev mi? Gösteriler mi? Bunları çok gördük... Her şey öngörüldü, emirler verildi. Ardından her zamanki konulara geçildi.

Peki hangi emirler verilmişti? 23 ve 24 şubat günlerinde yirmi sekiz polis tartaklanmış olsa da —istatistiğin şu harika keskinliğine bakın hele!—, hemen hemen diktatörlük yetkileriyle donatılmış olan Petrograd Askerî Bölgesi komutanı General Habalov henüz ateş açmaya başlamıştı. Hayır, hayır, iyi kâlpilikten değil! Her şey öngörülmüş, önceden düşünülmüştü; kurşunların da bir saati vardı.

Ama devrimde beklenmedik olan tek şey ne zaman başlayacağıdır. Netice olarak, iki karışt kutup, devrimciler ve hükûmet yıllardan, öteden beri titiz bir hazırlık içindeydiler. Bolşevikleri ele alacak olursak, 1905'ten bu yana tüm faaliyetleri münhasıran bu hazırlıklarla geçmişti. Ama hükûmetin çalışmaları da, büyük ölçüde, takriruları duyulan ikinci devrimin önceden ezilmesi üzerine kurulmuştu. Bu alanda, hükûmetin çalışmaları 1916 sonbaharından itibaren özellikle metodik bir nitelik kazandı. Habalov'un başkanlık ettiği bir komisyona, ocak 1917'ye doğru, yeni isyana bastırmaya yönelik bir plan ayarınıyla tamamlanmıştı. Başkent her biri ayrı bir "polis müdürlüğü" tarafından yönetilen altı bölgeye ve bunlar da kendi içlerinde semtlere ayrılmıştı. Tüm silahlı kuvvetlerin başına muhafız yedeklerinin komutanı General Çebokin getirilmişti. Alaylar semtlere dağıtıldı. Her al-

lı bölgede de polis, jandarma ve ordu birlikleri özel seçilmiş kurmay subayların komutası altında toplanmışlardı. Daha büyük çaplı harekâtlar için Kazak süvarileri bizzat Çebokin'in emrine verilmişti. Bastırmada izlenecek yöntem şöyle düzenlenmişti: önce polisler harekete geçecek; ardından kırbaçlı Kazaklar; en sonunda da, ihtiyaç hasıl olursa, tüfekleri ve mitralyözleriyle sıra askerî birliklere gelecek. İşte Şubat Devriminde devreye sokulan 1905 deneyiminin genişletilmiş bir uygulaması olan bu plandı. Şanssızlık öngörüdeki bir hatadan ya da tasarımdaki bir kusurdan değil, insan malzemesinden ileri geliyordu. Ne de olsa tetik onların elindeydi.

Bijimsel olarak, plan yüz elli bin insandan oluşan tüm bir garnizonu kapsıyordu; ama gerçekte en fazlasından bir on bin kadarcınn kullanımı söz konusuydu; sayıları üç bin beş yüze varan polisler bir yana, en fazla ümit Harp Okulu öğrencilerine bağlanmıştı. Bunu o tarihteki garnizonun yapısı da gösteriyor: cephedeki Muhafız alayları na bağlı 14 yedek asker taburu başta olmak üzere, garnizon hemen hemen tümüyle yedeklerden kurulmuştu. Ayrıca garnizon bir yedek piyade alayı, bir yedek seyyar taburu, bir yedek zırhlı araç tümeni, az sayıdaki istihkâm ve topçu bölükleri ve iki Don Kazakları alayı kapsıyordu. Bu rakamlar çoktu, hatta çok fazlaydı. Çoğu yedek birliği büyük ölçüde hemen hiç eğitim yapmamış ya da çok az yapmış insanlardan oluşuyordu. Hem zaten bütün ordu bu şekilde değil miydi?

Habalov geliştirdiği plana harfiyen uyuyordu. İlk gün, 23'ünde, polis tek başına müdahale etti. 24'ünde, sokaklara sadece kamçılı ve kargılı süvariler salındı. Ancak olayların rengi değişirse piyadelerin devreye sokulması ve ateş açılması düşünülyordu. Ama olaylar beklemedi.

25'inde grev yeni bir genişlik kazandı. Resmî rakamlara göre, 240.000 kişiyi kapsıyordu. Geri unsurlar öncünün peşine katılmış, bir dizi küçük işleme çalışmayı durdurmuş, tramvaylar susmuş, dükkânlar kepenk kapatmıştı. Gün içinde üniversite öğrencileri de bu harekete katılmışlardı. Öğleye doğru, Kazan katedrali ve çevresinde-

ki sokaklarda on binlerce insan toplandı. Açık hava mitingleri düzenlendi, polisle çatışmalar çıktı. III. Aleksandr'ın heykeli önünde insanlar söz alıp konuşular. Altı polisler ateş açtı. Bir konuşmacı yaralanarak yere düştü. Kalabalık içinden de ateşe karşılık verildi. Bir polis komiseri öldü, bir polis şefi ile bir çok memur yaralandı. Jandarmaların üzerine şişeler, kestane fişekleri, el bombaları atıldı. Savaş bu konuda çok öğretici olmuştu. Askerler pasif kalmayı tercih etmiş, hatta zaman zaman polisle karşı karşıya gelmişti. Halk arasında, III. Aleksandr'ın heykeli civarından halka ateş açan polislerin Kazakların yayılım atesine uğradığı yolunda heyecanlı bir söylenti yayıldı. Altı *fırvunlar* (polis memurlarına bu ad takılmıştı) kurtulmak için dört nala kaçmak zorunda kalmışlardı. Bu hiç bir şekilde cesareti artırmak için bilinçli yapılan bir söylenti değildi. Zira aynı olay, farklı farklı anlatılsa da, başka yerlerden de teyit edilmişti.

O günlerin gerçek elebaşlarından biri olan Bolşevik işçi Kayurov göstericilerin, bir noktada, bir Kazak mangasının gözleri önünde, altı polislerin kanıçı darbeleri altında kaçıştığını; ama kaçanları izlemeyen onunla, yani Kayurov'la diğer bir kaç işçinin keplerini çıkartarak Kazaklara yaklaştıklarını ve "Kazak kardeşler, işçilere barışçı talepleri için mücadelelerinde yardım edin! Görüyorsunuz, bu *fırvunlar* biz aç işçilere nasıl muamele ediyorlar. Yardım edin bize!" dediklerini anlatır. Bu bilinçli yalaka davranışı, bu kepler elde konuşma ne büyük bir psikolojik numaradır, ne inanılmaz bir hareketir! Tüm sosyal mücadeleleri ve devrimci zaferler tarihi benzer doğaçlamalarla doludur. Ama büyük hadiselerin girdabında genellikle görmezden gelinirler ve tarihçilere de kabukları toplayıp beylik sözler etmek kalır. Kayurov devam eder: "Kazaklar aralarında kaç göz işaretleriyle anlaşılabilir ve cumhurbaşkanı hadiseye daldıklarında bizim oradan sivil olacak ancak zamanımız olmuştur." Bir kaç dakika sonra, istasyonun girişinde halk biraz önce kılıcıyla bir polis komiserini deşen bir Kazakı omuzlarında taşıyordu.

Bir süre sonra *fırvunlar* ortadan kayboldular, bir başka deyişle kaçamak dövüşmeye başladılar. Ardından ellerinde süngülerle as-

kerler çıktılar ortaya. İşçiler kaygıyla sordular: "Yoldaşlar, polise mi yardım edeceksiniz?" Cevap kabaydı: "Yürüyün!" Görüşme yapmak için yeni bir hanle denendi. Sonuç aynı. Askerler hırcındı, hep aynı düşünce içlerini kemiriyordu ve kaygılarını atıracak fikirlerin kalplerine sızmasına müsaade etmiyorlardı.

Bu sırada genel slogan *fırvunların* elinden silahlarının alınması gerektiği idi. Polis vahşi, acımasız, nefret edilen ve kin dolu düşmandı. Onları yanına çekmeye çalışmak söz konusu bile değildi. Onları ya tepelemek ya da öldürmek gerekiyordu. Oysa askeri birlikler için olay çok farklıydı; kalabalıklar orduyla çatışmadan kaçınmak için her yolu denediler; aksine onları kazanmak, ikna etmek, yanlarına çekmek, davaya kazanmak için çareler aradılar. Kazakların tavrı konusundaki lehne söylentilere —hafifçe abartılı sayılabilecek— rağmen, kitleler süvarilerden hâlâ belli bir endişe duyuyorlardı. Bir süvari kalabalığa tepeden bakar; onun mantığıyla göstericinin mantığı arasında altın dört ayağı vardır. Aşağıdan yukarıya doğru bakmak zorunda olduğunuz bir kişi her zaman önemli ve korkulacak biri gibi görünür. Piyadeyle düz bir zemin üzerinde aynı ayarda bulunursunuz, size daha yakındır, daha ulaşılabilir bir yerdedir. Kitle piyadeye yakınlaşmak, yüzünü açık seçik görmek ve yakıcı nefesini yüzüne savurmak ister. Askerlerle işçiler arasındaki bu karşılaşmalar da, kadın işçiler önemli bir rol oynarlar. Kadın işçiler asker saflarına erkeklerden daha cesurane bir şekilde ilerlerler, tüfek namınlılarına yapışır, yalvarırlar ve neredeyse emrederler: "Süngülerinizi çıkarın, bize katılın!" Erler heyecanlanır, kendilerini suçlu hisseder, kaygıyla birbirlerine bakışır, duraksarlar; sonunda aralarından biri diğ-
 gerlerinden önce davranır ve bir pışmanlık hareketiyle süngüler çikartılır, baraj açılır, havaya neşeli ve müteşekkire gılgıklar yükselir, askerlerin çevresi sarılır, her tarafı tartışmalar, sitemler, çağrılar doludur: devrim bir adım daha atmıştır.

Nikolay G.K.K.'dan Habalov'a telgraf çekerek "yarından tezi yok" karışıklıklara son vermesini istedi. Çarın isteği Habalov'un planının ikinci kısmıyla uyum hâlindeydi; bu bakımdan telgraf sadece

ek bir dürtü olmaktan öteye geçemiyordu. Hemen ertesi günden itibaren, askerî birlikler gereken cevabı vermeliydiler. Ama çok geç değil miydi? Bunu söylemek için henüz erkendi. Mesele ortaya konmuş, ama çözüm daha bulunamamıştı. Kazakların yelkenleri suya indirmesi, kimi piyade birliklerinin tereddütkâr davranması tabiatıyla bir şeyler söylüyordu. Uyanan sokaklar bu gelişmeleri coşkuya yankılıyordu. Devrimci kalabalığı coşturmak için bunlar yeterliydi, ama zafer için çok azdı. Öğleden sonra, bir Dragon süvarileri mangası, sözüm ona halkın içinden atılan kurşunlara karşılık olarak, *Gostiny Dvor* [Ticaret Odası] önünde ilk kez göstericiler üzerine ateş açtı: Habalov'un G.K.K.'na gönderdiği rapora göre, üç ölü ve on yaralı vardı. Ciddî bir uyarıydı bu! Habalov aynı zamanda 28 şubatta kadar işbaşısı yapmayan tüm seferberlik kapsamındaki işçileri cepheye göndermekle tehdit etti. Generalin ultimatomu üç günlük bir mühlet tanıyordu: bu süre Habalov'u ve monarşiyi tepe taklak etmek için devrime gerekenden çok fazlaydı. Ama bunun ancak zaferden sonra farkına varıldı. 25'i gecesi, hiç kimse yarının neye gebe olduğunu henüz bilmiyordu.

Hareketin iç mantığını daha açık seçik biçimde sergilemeye çalışalım. 23 şubatta, "Kadınlar Günü" bayrağının altında Petrograd işçilerinin uzunca bir süredir olgunlaşan, uzunca bir süredir bastırılan bir ayaklanması patlak verdi. İlk aşama grevdi. Üç gün içinde pratikte bir genel grev hâline geldi. Tek başına bu olay bile kitleye bejî bir kendine güven ve ileriyi atılma arzusu vermeye yeterliydi. Gittikçe daha saldırgan ve sert bir hâl alan grev devrimci kalabalıkları ve askeri birlikleri su yüzüne çıkartan gösterilerle birleşti. Sorun, bütününde, silahlı bir güç tarafından çözülmesi gereken bir üst boyuta çıkmıştı. Bu ilk günler fiilî olmaktan çok, belirti niteliğindeki kısır başarıların damgasını taşıyordu.

Bir kaç güne yayılarak süren bir devrimci ayaklanma kademeli, ama sürekli başarılar kaydederse ancak zaferle ulaşabilir. Başarıların devamında bir kopukluk tehlikesidir; yerinde saymak kaybetmek demektir. Başarılar da kendi başarılarına yeterli değildir; kitlenin de uy-

gun bir süre içinde bunun bilincine varması, sindirmesi ve değerlendirmesi gerektirir. Bir el uzatarak yakalayacakken de zaferi elden kaçırmırsınız. Bu tarihte çok sık görülmüştür.

İlk üç gün mücadelenin durmaksızın yükselmesi ve şiddetlenmesiyle kendini gösterdi. Ama işte tam da bu nedenledir ki hareket belirtsel başarıların yeterli olmadığını bir düzeye gelip dayandı. Tüm eylem hâlindeki kitle yollara dökülmüştü. Fazla zorluk çekmeden başarıyla polise kafa tutmuştu. Bu üç günün son iki gününde askerî birlikler artık hadiselerin içine girmişlerdi. İkinci gün, yalnızca süvariler yürüyüşe geçmişti; üçüncü güne, piyadeler. Püskürtme yapmışlar, baraj oluşturmuşlar, bazen mûsamanha etmişler, ama hiç bir zaman silaha davranmamışlardı. Yüksek otorite kısmen hadiselerin önemini kavrayamadığından (gericiliğin bu optik yanılsamasını devrim önderlerinin buna koşut hataları tamamlıyordu), bir ölçüde de ordusuna güvenemediğinden planını değiştirmekte acele etmiyordu. Ama tam da üçüncü gün çarın emrinin ardından gelişen mücadelenin sonucunda, hükûmet askerî birlikleri hizaya getirmek zorunda kaldı. Başta öncüler olmak üzere, işçiler Dragonların bir önceki günkü ateşlerinden çok şey öğrendiler. Bu andan itibaren, her iki taraf için de sorun bütün çıplaklığıyla yüzünü gösterdi.

25'i 26'ya bağlayan gece, farklı farklı mahallerde, beş tanesi Bolşeviklerin Petrograd Komitesi üyesi olmak üzere, bir yüz kadar devrimci militan gözaltına alındı. Bu durum hükûmetin taarruza geçtiğini habet veriyordu. Sabah ne olacaktı acaba? Bir önceki günkü ateşe işçiler ne yanıt vereceklerdi? Ve asıl sorun, askerler ne yapacaktı? 26 şubat şafağı belirsizlik ve kaygı sisyle kaplıydı.

Petrograd Komitesi tutuklandıktan, kentteki eylemlerin egüdümlü merkezi Viborg ilçesine kaydı. Belki de böylesi daha iyi oldu. Partinin merkezi yöneticileri ümitsizce bocalıyorlardı. Ta 25'i sabahı ancak Bolşeviklerin Merkez Komite bürosu tüm Rusya'da genel grev çağrısı yapan bir bildiri yayınlamaya karar verdi. Bu bildiri yayımlandığında —o da eğer yayımlandıysa—, Petrograd'daki genel grev silahlı bir ayaklanmaya dönüşmek üzereydi. Önderlik hadiseleri uzak-

tan izliyor, tereddüt ediyor, gecikiyor, kısaca yönetemiyordu. Hareketin kuyruğuna takılmış gidiyordu.

Fabrikalara yaklaştıkça kararlılık görünümü de artıyordu. Bununla birlikte 26 şubat günü tüm ilçelere bir aların havası da yayılmıştı. Büyük bir tarihsel yükümlülüğün altında bulunan, aç bulaç, tahtasız, soğuktan zangur zangur titrer vaziyetteki Viborg liderleri şehir dışında kurlarda, bahçelerde gizli toplantılar yapıyor, izlenimlerini deş tokuş ediyor ve birlikte bir çıkış yolu arıyorlardı. Nasıl bir yoldu bu?... Yeni bir gösteri mi yapılacaktı? Ama eğer hükûmet sonuna dek günmeye karar vermişse, silahsız insanların gövde gösterisi ne işe yarardı? Akılları kuralayan soru buydu. "Söylenen tek şey 'ayaklanma ezilecek' idi." Bunu söyleyen bizim Kayurov, ama ses onun sesi değildi. Barometre fırtınadan çok önce düşmüştü.

Tereddütlerin kitlelere en yakın devrimciye dahi sirayet ettiği saatlerde, aslında hareket katılanların dahi hayal edemeyecekleri kadalilerideydi. Daha bir önceki gün, 25'i gecesi, Viborg mahalleleri tümüyle ayaklanmacıların eline geçmişti. Polis karakolları saldırıya uğramış, polisler katledilmişti; geri kalanları kaçmıştı. Semt belediyesinin (*gradonaçalstvo*) başkente haberleşmesi büyük ölçüde kesilmişti. 26'sı sabahı, yalnızca Viborg'un değil, Peskiy'den Liteyny Prospekt'e dek tüm semtlerin isyancıların eline geçtiği ortaya çıktı. En azından polis raporları durumu böyle bildiriyorlardı. Bu böyle olmakla birlikte, muhtemelen isyancılar bunun pek de farkında değillerdi. Hiç kuşku yok ki, bir çok durumda polis daha işçiler taarruza geçmeden karakollarını terkedip kaçıyordu. Ama sanayi bölgelerinin polis tarafından terkedilmesinin işçilerin gözünde kesin bir manası yoktu, çünkü askerî birlikler henüz son sözlerini söylememişlerdi. En yığılari bile hâlâ ayaklanma "ezilecek" diye düşünüyordu. Oysa o yükseklişe geçmişti.

26 şubat günü pazara rastlıyordu; fabrikalar kapalıydı ve işçilik grevin genişliğine bakarak kitlelerin mücadele azimlerini ölçmek sabahın köründe mümkün değildi. Öte yandan, işçiler daha önceki günlerde olduğu gibi fabrikalarının önünde toplanamayacaklar ve

bu durumda gösteri yapmaları da çok zor olacaktı. Nevskiy Prospekt sabahın çok sakindi. Çarice de Çara "Şehirde sükûnet hüküm sürüyor" diye telgraf çekmişti. Ama bu sükûnet uzun sürmedi. Yavaş yavaş işçiler toplaslar ve bütün varoşlardan merkeze doğru akın ettiler. Köprülerden geçmeleri engellendi. Onlar da buzlar üzerinden devam ettiler. Neva şubatıta buzdan bir köprüydü sanki. Donmuş bir nehirden geçen kalabalığı durdurmak için üzerlerine ateş etmek yeterli değildi. Şehir tümüyle görünüm değiştirmişti. Her yerde devriyeler, süvari keşif kuvvetleri ve barajlar vardı. Nevskiy Prospekt'e giden arterler özellikle iyi korunuyordu. Sık sık pusuya yatmış mevzilerden salvolar atılıyor. Ölü ve yaralı sayısı artıyordu. Ambü-lanslar vızır vızır işliyordu. Nereden ateş ediliyordu? Kim ateş ediyordu? Bunu anlamak zordu. Hiç kuşkusuz sıkı tembih almış polis kendini açık etmiyordu. Pencereleden, balkonlardan, direklerin arkasından, çatılardan ateş ediyordu. Bazı faraziyeler öne sürülüyor, bunlar kısa zamanda rıvayete dönüşüyordu. Göstericileri yıldırma için askerlere polis üniforması giydirildiği anlatılıyor. Protopov'un çatılara bir çok mitalyöz yerleştirdiği söyleniyordu. Devrimden sonra kurulan Soruşturma Komisyonu bu mevzilerin izine rastlayamadı. Ama bu sonuç onların varolmadığını kanıtı sayılmaz. Bununla birlikte kesin olan bir şey var ki, o da o gün polis arka plana geçmişti. Asıl aktif olan orduydu. Askerler kesin ateş emri almışlardı ve ateş ediyorlardı, özellikle de assubay okulu mensupları. Resmî rakamlara göre, o gün yaklaşık kırk ölü ve bir o kadar da yaralı vardı. Kitlenin kaçırabildikleri buna dahil değil. Mücadele kritik bir safhaya gelmişti. Kitle kurşun yağmurunu altında varoşlarına geri çekecek miydi? Hayır, bir adım geri atmadı. Oyunu kazanmak istiyordu.

Memurlar, burjuvalar, liberaller şehri Peterburg korku içindeydi. İmparatorluk Duuna'sı başkanı Rodzyanko o gün cepheden güvenilir askerî birliklerin gönderilmesini talep etmişti; daha sonra "fikir değiştirdi" ve Savas Bakanı Belayev'e kalabalığa karşı silah değil, itaîye pompaları, soğuk su kullanılmasını önerdi... Belayev, general Ha-

balov'la istişare ettikten sonra, soguk su banyosunun "uyarıcı" olduğu için tam ters etki yaptığı cevabını verdi. İsyan etmiş halkı dize getirmek için liberallerin yüksek erkân ve polislerle soguk ya da sıcak su banyosunun görelî üstünlükleri üzerine sürdürdüğü görüşmeler böyleydi. O günkü polis raporları iftaya pompalarının yeterli sayıya olmadığını gösteriyor: "Karışıklıklar sırasında, genel olarak, isyancı kalabalıkların askerî birliklere karşı tavrının son derece kışkırtıcı olduğu, kalabalığın kurşunlara kaldırımlardan söktükleri taş ve buzlarla karşılık verdiği gözlemlendi. Birlikler uyarı niteliğinde havaya ateş açtıklarında, kalabalık kaçışmak bir yana, salvolara kahkahalarla karşılık verdi. Kalabalık ancak üzerlerine kurşun yağdırılarak dağıtıldı. Yine de göstericiler çoğunlukla yakınlardaki evlerin avlularına sığındılar ve ateş kesilir kesilmez tekrar sokağa çıktılar." Bu polis tutanağı kitlelerdeki yüksek ateşin tanığı. Doğruyu söylemek gerekirse, önce kalabalığın askerlere, hattâ astsubay okulu birliklerine taş ve buzlar fırlattığı pek ihtimal dahilinde değil: burada asilerin psikolojisiyle ve orduya yönelik akıllıca taktikleriyle bir çelişki mevcuttur. Kitlelerin katlini haklı çıkarabilmek için rapora yansıtılan hava ve verilen biçim her zaman olan biteni aynen ortaya koymuyordu. Yine de, olayların özü mükemmel bir canlılıkla resmedilmişti: kitleler geri çekilmek istemiyor, asırı bir iymiserlikle direniyor ve ölümcül salvolara maruz kalsa da tekrar sokağa çıkıyor; yalnızca hayata değil, kaldırıma, taşlara ve buzlara da satılıyor. Kalabalık yalnızca gözü dönmüş değil, aynı zamanda da gözü pektî. Üzerine ateş cdlmesine rağmen, askerî birliklere güvenliğini kaybetmiyordu. Zafere inanıyordu ve her ne pahasına ona ulaşmak istiyordu.

İşçilerin, otoritelerin askerî kuvvetler üzerindeki etkisini bertaraf etme yönünde ordu üzerinde uyguladığı baskı artıyordu. Petrograd garnizonu giderek olayların hedef bölgesi hâline geldi. Yaklaşık üç gün süren ve garnizonun büyük kısmının isyancılara karşı dostane yansızlıklarını koruduğu bekle gör dönemi sona eriyordu. Monarşi, "Düşmana ateş et!" komutunu veriyordu. "Kardeşlerinize ateş etmeyin!" diye bağırıyordu işçiler. Yalnızca bu kadar da değil: "Bizimle

birlikte yürüyün!" Böylece, sokaklarda, meydanlarda, köprülerde, kışla kapılarında kâh dramatik, kâh belli belirsiz, ama her zaman zorlu bir askerî kazanıma mücadelesi durmaksızın sürüyordu. Bu mücadelede, bu emekçilerle askerler arasındaki şiddetli temaslarda, sürekli patlayan bu tüfek ve mitravözlere arasında, iktidarın, savaşın ve ülkenin kaderine karar veriliyordu.

Göstericiler üzerine ateş açılması işçi önderlerinin kararsızlığını artırıyordu. Hareketin ulaştığı boyut gözlemlerini korkutuyordu. 26'sı gecesi, yani zafere on iki saat evvel, Viborg Komitesinin toplantısında dahi, artık greve son vermenin zamanı gelmedi mi diye soranlar olmuştu. Bu şaşırıcı gelebilir. Ama bir zafere arifeden ziyade ertesi günü belli olduğunu da unutmamalıyız. Dahası, yeni gelişen olaylar ve yeni gelen haberler uyarınca ruh halleri sürekli değişir. Bitkinliği hemen yeni bir zindelik izler. Kayurov'lar ve Çugurin'ler yeterli cesarete sahip değiller, ama zaman zaman kitleler önündeki sorumluluk duyguları kalplerini kemirir. İşçi saflarında daha az tereddüt vardır. O dönemdeki tutumlarını göstermek üzere, elimizde siddetli Bolşevik öğretünün içinde önemli bir rol oynamış olan, iyi haber alan bir Ohrana ajanının, Şurkanov'un üstlerine yazdığı bir rapor var. Bu provokatör şöyle yazıyordu: "Askerî birlikler kalabalığa engel çıkarmayıp, hattâ yer yer polislin girişimlerini bozmak için önlemler alınca, kitleler cezalandırılmayacaklarına kanaat getirdiler ve devrimci çevreler "Kahrolsun Savaş!" ve "Kahrolsun Otokrasi!" sloganlarını atarken, iki gün boyunca özgürce sokaklara indikten sonra ve askerî birliklerin isyancıların yanında yet aldıkları ve nihai zaferlerinin yakın olduğu belli olunca, halk devrimin başladığına, zafere kaçınılmaz olduğuna, iktidarın hareketi bastırarak gücü olmağına, ordunun bugün veya yarın açıkça devrimci kuvvetlerin tarafına geçeceğine ve o zaman da hareketin durulmak şöyle dursun, mutlak zafere ve rejimin devrilmesine kadar sürekli büyüyeceğine inanmıştı." Ne özlü ve parlak bir değerlendirmede bu böyle! Bu rapor çok büyük değere sahip bir tarihsel belgedir. Tabii bu işçilerin zafere den sonra yazarının kurşuna dizmelerini engellemiştir.

Başta Petrograd'da olmak üzere, muazzam sayılara varan provokatörler devrimin zaferinden herkesten daha çok korkuyorlardı. Şöyle bir politika izliyorlardı: Bolşeviklerin konferansında Şurkanov en aşırı eylemleri savunuyor, gizli polise sunduğu raporlarda da mülka silah kullanılmasını öneriyordu. Belki de bu amaçla Şurkanov tarzına geçmiş işçilerin güçlerini abartıyordu. Ama öde haklıydı: hadiselere kısa bir süre sonra onun değerlendirilmesini haklı çıkartacaktı.

Her iki kampın yüksek çevrelerinde de tereddüt hâkimdi ve habire tahminler yapıyordu, çünkü hiç biri *a priori* güçler dengesini ölçebilecek durumda değildi. Dış göstergeler nicece ölçü görevi görmeyi bırakmışlardı: nitekim, devrimci bir krizin en temel özelliklerinden biri biling ile toplumsal ilişkilerin eski biçimleri arasında şiddetli bir çelişkinin bulunmasıdır. İşçilerin ve askerlerin zihinlerinde gizliden gizliye yeni güç oranları belirir. Ama özellikle hükümetin devrimci kitlelerin saldırısına mukabil bir saldırıya girişmesi yeni güç dengesini kuveden file çıkarmıştı. İşçi askeri meraka ve korkusuzca süzülüyordu; asker de kaygıyla ve söğütkanlığını yitirerek bakışını kaçırıyordu. Asker artık kendinden emin değildi. İşçi askere doğru daha bir cesaretle yaklaşıyordu. Sınırlı, ama öfkeli olmaktan çok pışmanlık duyguları içindeki asker kimi zaman endişeyi gizlemek için hafifçe set daha sık—kalbini küt küt attıran endişeyi gizlemek için hafifçe set bir ses tonuyla karşılık veriyordu. Parçalar böylece tanımlanıyordu. Asker, asker zihnietinden sıyrılıyordu. Ama bu durumda da kendini tanımlıyandı. Komutanlar askerin devrim sarhoşu olduğunu söylüyorlardı; askereyse, aksine, kışla ayonundan ayılıyormuş gibi geliyordu. Belirleyici gün, 27 şubat işte böyle böyle hazırlandı.

Bununla birlikte, bir gün öncesinde, 26 şubatı hadiselere yeni bir renk veren bir olay meydana gelmişti. Akşamı doğru Majestelerinin muhafız birliklerinden Pavlovskiy alayına bağlı 4. bölük ayaklanmıştı. Bir polis komiserinin yazdığı raporda bu isyanın sebebi çok açık biçimde belirtilmişti: "Bu, Nevskiy Prospekt üzerinde görevdeki kalabalığa ateş eden aynı alaya bağlı astsubay öğrencilerine duyulan bir öfke hareketidir." 4. Bölüğe bunu kim haber vermişti?

Rastantısal biçimde kaybolup gitmemiş bir tanklık bu noktada bizi aydınlatıyor. Öğleden sonra ikiyeye doğru, bir grup işçi koşarak Pavlovskiy alayının kışalarına geliyor ve nefes nefese Nevskiy üzerinde ki kurşunlama hadisesini haber veriyor. "Söyleyin yoldaşlara, sizin kiler de bize ateş ediyor; Prospekt üstünde sizin üniformalarınızı taşıyan askerler gördük!" Sitem iç paralayıcı, çağrı kararlardı. "Herkes te bet beniz atmıştı." Ama tohum taş a düşmedi. Saat altıya doğru, 4. bölük kendi arzusuyla bir astsubayın —adı neydi? diğer yüzlerce, binlerce kahramanın adı gibi onun ki de hiç bir iz bırakmadan yitip gitmişti—komutasında kışlayı terketti ve alaya bağlı astsubay öğrencilerini aramak üzere Nevskiy'e yöneldi. Bu isyan kolmuş etten çıkmıyordu; düpedüz devrimci bir eylemdi. Yolda, 4. bölük devriye gezzen atlı polisle ufak bir müsademeye girişti ve bir polisle bir at öldürüp bir polisle bir at yaraladı. Daha sonra "pavlovets"lerin nasıl bir güzergâh izledikleri bilinmiyor. Sonunda kışalarına geri dönüp tüm alayı isyana kattılar. Ama silahlar gizlenmiş durumdaydı; bazı verilere göre, isyancılar otuz kadar tüfeğin yerini bulmuşlardı. Bir süre sonra Preobrajenskij alayı tarafından sarıldılar; on dokuz "pavlovets" tutuklandı ve zindana atıldı; diğerleri teslim oldular. Başka bilgilere göre, akşam içimmasında silahlarıyla birlikte yirmi bir asker kaçıptı. Bu "kaçış" olayı tehlikeliydi. Yirmi bir asker tüm gece kendilerini savunacak müttefik aradılar. Onları ancak devrimin zaferi kurtarabilirdi. İşçiler hiç kuşkusuz onlardan tüm olup biteni öğrendiler. Bu yarının kavgaları için çok iyi bir dersti.

Liberallerin en gözde liderlerinden biri ve *dobracı* *Naturalar*'ı zaman zaman mensup olduğu partinin ve sınıfın gizli günliği gibi okunabilecek olan Nabokov arkadaşlarıyla geçirdiği bir gecenin ardından, sabaha karşı bire doğru, karanlık ve tehlikeli sokaklardan geçerek yayan evine dönmekteydi; "telaşlı ve tatsız duyularla doluydu". Bir dönemde mümkündür ki Pavlovskiy alayının kaçaklarından biriyle burun buruna gelmiş olsun. Her ikisi de oradan hızla uzaklaşmak için acele ediyorlardı. Birbirlerine söylecek bir şeyleri yoktur. İşçi muhitlerinde ve kışılarda, kimileri uykusuz ve istisare

hâlindeyken, diğer kimileri de dışarda yarı uyur vaziyette yarım düşüyorlardı. Kaçak "pavlovs" burada kendine sığınak bulmuştu.

Şubat'taki kitle mücadeleleri üzerine alınan notlar Ekim kavgalarına dair tutulan notlara kıyasla çok fakirdir. Ekim'de, isyancılar günlük olarak, en azından makaleleri, manifestoları, tutanaklarıyla mücadelenin dışsal devamlılığını sağlayan parti yönetiminin altındaydılar. Şubat'ta ise durum böyle değildi. Kitleler büyük kısmıyla tepeden yönetilmiyorlardı. Grev yüzünden gazeteler susuyordu. Kitleler, ardılarına bakmaksızın, kendi tarihlerini kendileri yapıyorlardı. Sokakta cereyan eden hadiselerin canlı bir tablosunu yapmak hemen hemen imkânsızdır. Genel akışı ve içsel mantığı yakalarsak bile kendimizi şanslı saymalıyız.

İktidar aygıtını henüz elinden kaçırmamış olan hükümet, olaylar bütününi, bildiğimiz gibi diğer partilerden daha fazla yönlendirme yeteneğinde olmayan sol partilerden bile daha kötümser gözle de-ğerlendiriyordu. 26'sındaki "başarılı" ateş açma hadisesinden sonra bakanlar bir an rahatladılar. 27'si şafağında, Protopopov teskin edici bir basın bildirisinde, eldeki istihbarata göre "önemli sayıda işçinin tekrar işbaşı yapacağını" ileri sürüyordu. Oysa işçiler hiç de makinelerıyla buluşmayı hayal eder durumda değillerdi. Bir gün önce üzerlerine ateş açılması ve geri çekilmek zorunda kalmaları kitlelerin sevgini kıramamıştı. Bu olayı nasıl açıklanmalı? Kuşkusuz "eksiler" büyük ölçüde "artılar"la ödünlenmişti. Sokaklara dökülerek, düşmanın yakasına sarılarak, askerleri omuzlarından silkeleyerek, atların altından girip üstünden çıkarak, ileri atılarak, ardına bakmadan kaçarak, yol ağzlarında cesetleri bırakarak, zaman zaman bir iki silah ele geçirerek, kulaktan kulağa haber ilererek, rıyayet yayarak, isyancı kitlele sayısız gözü, kulağı ve dokunma duyusu olan bir kolektif varlık hâline gelmişti. Geceye doğru savaş alanını terk ederek evine, fabrika mahallerine geri dönen kalabalık günün izlenimlerini gözden geçiriyor, küçük, arızı olayları bir tarafa bırakarak, büyük bilançosunu çir-

karyordu. 27'si gecesi, bu bilanço provokatör Şurkanov'un üstlerine sunduğu rapordakinin az çok aynıydı.

Sabah olur olmaz, işçiler fabrikalarına aktılar ve genel kurullarında mücadeleye devam kararı aldılar. En büyük kararlılığı gösterenler, her zaman olduğu gibi, Viborg sentindekilerdi. Ama başka ilçelerde de o sabah çok hareketli mitingler düzenlendi. Mücadeleye devam! O günün anlamı neydi? Genel grev muazzam sayıdaki kitlelerin devrimci gösterilerine yol açmıştı, gösteriler de kalabalıkları askerî birliklerle çatışmaya sürüklemişti. Mücadeleye devam o gün silahlı ayaklanmaya çağrı anlamını taşıyordu. Bununla birlikte, bu çağrı kimse tarafından yapılmadı. Kaçınılmaz olarak hadiseler bunu zorluyor, ama devrimci parti bunu gündemine almıyordu.

Bir devrimci yönetim sanatı, en kritik anlarda, onda dokuz, kitlelerin sesine kulak vermekten —tıpkı Kayurov'un bir Kazak süvarisinin kaş göz hareketlerini yakalaması gibi— oluşur, daha geniş açıdan bakmak gerekli olsa bile. Henüz aşılmanın sesini duyma yetisi Lenin'in en büyük gücüydü. Ama Lenin Petrograd'da değildi. Yasal ve yarı yasal "sosyalist" kurnaylar, yani Kerenskiy'ler, Çheizel'ler, Skobeljev'ler ve tüm etrafındakiler uyarı üstüne uyarı yapıyor ve hareketi dizginlemeye çalışıyorlardı. Şlyapnikov, Zaluskiy ve Molotov'dan oluşan Bolşeviklerin merkezi kurnay heyeti dahî yetersizlik ve çarpıcı bir inisyatif eksikliği gösteriyordu. Gerçekte, şehrin mahalleleri ve kırsallar kendi hallerine bırakılmışlardı. Bolşeviklere yakın bir sosyal-demokrat örgütte yayınlanan askerî birliklere yönelik ilk manifesto ancak ayın 26'sı tarihini taşıyordu. Oldukça temkinli terimlerle kaleme alınmış olan ve orduyu halkın yanında yer almayacağına dahi çağırmayan bu manifesto tüm ilçelerde ayın 27'si sabahı dağıtıldı. Örgütün önderlerinden biri olan Yüenyev "Bununla birlikte, devrimci hadiseler öyle geliyordu ki, bizim sloganlarımız geç kalıyordu. Bildirilerimiz askerler arasında dağıtıldığı zaman, askerler zaten harekete geçmiş bulunuyorlardı" diye açıklamıştır. Bolşeviklerin merkez yönetimine gelince, Şubatın en iyi işçi önderlerinden biri olan Çuguin'in ısrarlarıyla Şlyapnikov ancak 27'si sabahı askerlere bir

çağrı kaleme alınmıştı. Bu çağrı basıldı mı? En iyi ihtimalle, gün sonuna yetiştirildi. 27 şubat hadiselerini etkilemesi imkânsızdı. İlke olarak, o günlerde önderlerin kitlelerin ne kadar üstündeyse o kadar geçtiklerini söyleyebiliriz.

Hiç kimsenin henüz adını ağzına almadığı ayaklanma yine de gündeme taşınmıştı. İşçilerin düşüncesi ordu üstünde yoğunlaşmıştı. Ordu harekete geçirilebilir miydi? Dağınık bir ajitasyon artık yeterli değildi. Viborglu işçiler Moskova aayının kışları önünde bir miting düzenlediler. Girişim kötü sonuçlandı: bir subayın veya bir çavuşun makinalı tüfeğin tetiğine basması o kadar zor muydu? Şiddetli bir ateş işçileri dağıttı. Yedekler alayının kışları önünde de benzer bir girişimde bulunuldu. Aynı sonuç: işçilerle askerler arasında makinalı tüfekle silahlanmış subaylar duruyordu. Kaygılı işçi önderleri felik felik silahlanmış partiden yardım istiyordu. Onlara silahların askerlerin elinde olduğu, onlara müraaat etmeleri bildirildi. İşçiler bunu zaten biliyorlardı. Ama silahlar nasıl alınacaktı? Ya gün içinde savaş bütünüyle kaybedilirse? Böylece mücadelelen en kritik noktasına gelindi. Ya mitralyöz ayaklanmayı silip süpürecek ya da ayaklanma mitralyözü ele geçirecekti.

O zamanın Petrograd'ındaki Bolşevik merkezinin başlıca siması Silyapnikov *Hatıralar*'ında tüfek, hiç değilse tabanca isteyen işçilerin talebine red cevabı verdiklerini ve onları kışlalara gönderdiklerini anlatır. Ağırıklı olarak ajitasyona ağırlık verme, yani askerleri sözle ve örnek davranışlarla kazanma yoluyla işçilerin askerlerle kanlı çatışmalara girmesini engelleyeceğini umuyordu. O günlerin en gözde önderlerinden birinin bu uzgörülmü olmaktan çok, kaçamak tutumunu teyit edecek ya da çürütecek başka tanıklıklar yok elimizde. Önderlerin elinde silah olmadığını itiraf etmek daha yerinde olabirdi. Hiç kuşkusuz bütün devrimlerin kaderine belli bir aşamada ordudaki kaanet değişmesi karar verir. Kalabalık, disiplinli, iyi tehz edilmiş ve işbilir bir şekilde idare edilen bir asker birlik karşısında tünüyle ya da hemen hemen savaş silahından yoksun halk kitleleri zafer kazanamazlar. Ama hiç bir derin ulusal kriz de belli bir dereceye vardığın

da orduya sırayet etmemezlik edemez; gerçek bir halk devrimini söz konusu olduğunda, hareketin zafere —kuşkusuz bunun garantisiz yoktur— ulaşmasının imkânları da ortaya çıkar. Bununla birlikte, ordunun isyancılardan yana geçmesi tek başına gerçekleşmez ve sadece ajitasyona bağlı değildir. Ordu heterojendir ve birbiriyle çatışan unsurlar disiplin terörüyle birarada tutulur. Belirleyici an geldiğinde devrimci askerler henüz ellerindeki gücün ve yapacakları etkinin farkında değildir. Tabiatıyla, işçi kitleleri de homojen değildir. Ama belirleyici çatışmanın hazırlıkları sırasında içlerindeki unsurlar gözden geçirmek için sonsuz derecede daha fazla imkâna sahiptirler. Grevler, mitingler, gösteriler hem mücadele hem de ölçün araçlarıdır. Kitle bütünüyle greve katılmaz. Grevlerin hepsi de kavgaya hazır değildir. En önemli anlarda en kararlılar sokağa çıkar. Gerek bitkinlikten, gerekse muhafazakârlıktan tereddüt edenler evlerinde kalırlar. Burada devrimci ayıklama kendiliğinden yapılır; insanlar tarih tarafından eleılır. Sempatizan, tereddütkâr veya karşı olsunlar, devrimci askerler ipleri subayın elinde olan katı bir disiplinle bağlı kalırlar. Askerler eskiden olduğu gibi "birinci" veya "ikinci" sınıf olarak görülebilirler, ama asi ve itaatkâr olarak nasıl bölünlebilirler ki?

Askerlerin devrimden tarafa geçtikleri psikolojik an tüm doğal süreçler gibi kritik bir noktaya varan uzun bir moleküler süreç içinde hazırlanır. Ama bu nokta tam olarak nerededir? Askeri birlik hal-ka katılmaya tünüyle hazır, ama dışarıdan gerekli desteği bulamaz. Devrimci önderlik henüz orduyu yanına kazanma ihtimaline inanmıyordur ve zafer şansını kaçıır. Bu olgunlaşmış, ama gerçeğe dönüşmemiş ayaklanmadan sonra birliklerde bir reaksiyon oluşabilir: askerler onları ateşleyen ümitlerini yitirebilir ve bir kez daha boyunlarını disiplin cenderesine uzatabilirler ve işçilerle bir sonraki karşılaşmalarında asilere karşı hayli mesafei dururlar. Bu süreçte, dengeli ya da dengesiz bir çok unsur, ara akım, kolektif veya bireysel öneriler ortada gezinir. Ama bu karmaşık maddi ve psöik güçler blesiminden itiraz kabul etmez netlikte bir sonuç çıkar ortaya: askerler asilerin gerçekten ayaklanma hâlinde olduklarını, bunun, so-

nunda askerin bir kez daha kışlasına dönüp hesap vereceği bir gosteriden ibaret olmadığını, bir ölüm kalım mücadelesi yaşandığını, ona katıldığı takdirde halkın zafer kazanacağını, böylece yalnızca ceza almamakla kalmayıp, bizzat kendi hayatının da ferahlayacağını gördüğü ölçüde süngülerini indirme eğilimindedir. Bir başka deyişle, asiler ancak her ne pahasına, dolayısıyla kanını aktırmak pahasına zafere ulaşmaya hazır olmaları koşuluyla askerin hali rühyesinde bir dönüşüm yaratabilirler. Oysa bu yüksek derececi kararlılık silahsız elde edilemez.

Saldırıya geçmiş işçilerle en önemli anda yollarını kapatan askerlerin temasa geçtikleri kritik an gri kaputların oluşturdıkları barajın henüz su sızdırmadığı, askerlerin henüz omuz omuza durdukları, ama daha şimdiden yalpalamaya başladıkları ve son bir kez cesaretliliği toplayan subayın ateş emrini verdiği andır. Kalabalığın çılıkları, korku ve tehdit uğultuları yarı yarıya şefin sesini bastırır. Tüfekler askıdadır, kalabalık bastırır. O zaman subay en şüpheli askere tabancasını boşaltır. Belirleyici anın ikinci devresi başlar. Diğerlerinin de gayriihtiyarı dönüp baktıkları en cesur askerin ölümünü, ölünün elinde ki tüfeği yerden kapamı asısubayın kitle üzerine savurduğu kurşun: baraj yeniden sıklasır, tüfekler kendiliğinden ateşe geçer ve kalabalık ara sokaklara ve avlulara kaçar. Ama 1905'ten beri kimbilir kaç kez tersi yaşandı bunun! En kritik anda, subay tam tetiğe basacağı sırada, Kayurov ve Çugurin'lerden oluşan kalabalıktan çıkan bir kurşun onu durdurur. Bu olay yalnızca bir sokak çatışmasının değil, günün, hattâ bütün bir ayaklanmanın da sonucunu tayin eder.

Şlyapnikov'un kendine biçtiği görev —isyanlılara ateşli silah dağıtmayı reddederek işçilerin askerlerle şiddetli çarpışmalara girmelerini önlemek— gerçekleştirilebilir bir görev değildi. Daha askeri birliklerle karıştırmadan polisle sayısız müsademe oldu. Sokak savaşları tabancaları isyanlıların eline geçen o nefret edilen *firavunların* silahsızlandırılmasıyla başlamıştı. Tabanca kendi başına zayıf bir silahtır, hattâ düşmanın tüfeğiyle, mitralyözleriyle ve topuyla kıyaslandığında bir oyuncak gibidir. Ama bu silahlar gerçekten düşmanın elinde miy-

di? İşçiler bunu görmek için silah talep ediyorlardı. Sorun psikolojiktir. Bununla birlikte, bir ayaklanma anında bile, psişik süreçler maddi olgulardan ayrıştırmazlar. Askerin tüfeğini alabilmek için önce *firavunun* tabancasını ele geçirmek gerekir.

Askerlerin o anlardaki duyguları işçilerinkinden daha az şiddetli olsa da, daha az derin değildi. Garnizonun büyük kısmıyla, cephedeki alayları tamamlamak üzere eğitilen binlerce yedekten oluşan taburlar olduğunu unutmayalım. Çoğu aile babası olan buradaki insanlar siperlere gittiklerinde başlarına ne geleceğini biliyorlardı, zira cephe savaş zaten kaybedilmiş ve ülke yıkıntı halindedir. Savaş istemiyorlardı, evlerine dönmek, ailelerine kavuşmak istiyorlardı. Sarayda olan bitenin farkındaydılar ve kendilerini hiç bir şekilde monarşiye bağlı hissetmiyorlardı. Ne Almanlarla savaşmak ne de Petrogradlı işçilerle savaşmak istiyorlardı. Savaş zamanında eğlenmeyi ihmal etmeyen başkentteki yönetici sınıftan iğreniyorlardı. Aralarında devrimci bir geçmişe sahip, tüm bu sıkıntılı ruh hallerini genel bir dışavuruma çevirme yeteneğinde işçiler vardı.

Askerleri henüz açık olmayan derin bir devrimci huzursuzluktan açılca isyan eylemlerine, ya da en azından başlangıçta, bilinci bir harekete geçmeyi reddedişe doğru yönetmek, işte sorun buydu, Mücadelenin üçüncü gününe doğru, askerler ayaklanmaya karşı hoşgörüli bir tarafsızlık konumlarını koruma imkânlarını tümenden yitirmişlerdi. O anlarda askerlerle işçiler arasında geçenlerle ilgili bir kaç bölük pörçük veriden başka bir şey ulaşamadı ne yazık ki günümüze. Bir önceki gün işçilerin "pavlovs"lere asısubay öğrencilerinin tavırları nedeniyle nasıl sitem etiketlerini biliyoruz. Şehrin her yakasında benzer sahneler, görüşmeler, şikâyetler, davetler yaşandı. Askerlerin tereddüt edecek zamanları yoktu. Önceki gün ateş etmeye zorlanmışlardı; bugün de zorlayacaklardı. İşçiler boyun eğmediler, geri çekilmediler ve kurşun yağmurunu altında hedeflerine doğru koşular. Yanlarında kadın işçiler, anneleri ve kızkardeşleri, eşleri ve arkadaşları da vardı. Alçak sesle köşe bucakta fışıldanıp duran o saat gelip çatmamış mıydı: "Her birlikte olursak"? Ve büyük sıkıntıların, yaklaşılan

günün kaygılarının, size cellât rolünü reva görenlere duyulan o korkunç nefretin ortasında bir vakit, kışlardan ilk isyan çıgıkları yükselmeye başlar ve kimsenin tasvir edemediği bu çıgıklar arasında, tüm kışla dingin ve coşkulu bir vaziyette kendini bulur. Romanovlar mornarsisinin devrildiği gün yeryüzüne işte böyle inmişti.

Yorulmak bilmez Kayurov'un evindeki sabah toplantısında, bir kırk kadar fabrika temsilcisi çoğunlukla hareketin devamı lehinde karar aldılar. Ama çoğunlukla, oybirliğiyle değıl. Bu çoğunluğun ne kadar olduğunu saptayamamamız hazin. Ama vakit tutanak tutacak vakti değıldi. Hem bu karar zaten olayların getirisinde kalmış bir karardı. Toplantı bir coşku seli yaratan habere kessildi: askerler ayaklanmıştı ve hapisane kapıları zorlanıyordu. "Şurkanov yanındakilerle öpuştü": ne mutlu ki Yahuda'nın öpücükleri yeni bir çarmlı muşulanıyordu.

Sabahın beri, daha barakalarından çıkmadan, tıpkı bir gün önce 4. "pavlovets"ler bölüğü örneğinde görüldüğü gibi, yedek muhafız taburları birbiri ardısıra ayaklanıyorlardı. Belge, not ve hatıralarda bu insanlık tarihinin dev hadisesinden geriye yalnızca solgun ve donuk izler kaldı. Ezilen kitleler, tarihsel yaratıcılığın en zirvesine yükseltiler bile, kendileri hakkında çok az şey anlatırlar ve pek az not tutarlar. Ve gönüli okşayıcı zafer duygusu da hatıranın çabalarını sılıp atar. Öyleyse elimizdekilerle yetinelim.

İlk ayaklananlar Volniskiy alayına bağı askerler oldu. Sabahın yedisinden beri bir tabur komutanı bir felâket haberi vermek için telefonla Habalov'u arıyordu: astsubay öğrenciler, yani basırma harkâtlarına yönelik özel müfreze hareket emrini dinlememiş ve komutanları da birliğin önünde öldürümüş veya intihar etmişti. Bu ikinci versiyon kısa zamanda terkedildi. Gemilerini yakan "volnests"ler ayaklanmanın tabanını genişletmeye çabaladılar: bu onların tek kurtuluş yollarıydı. Nasıl grevler fabrika fabrika dolaşarak işçileri "baştan çıkartırlarsa" onlar da öyle askerleri "baştan çıkartmak" için komşu kışlalara, Litovskiy ve Preobrajenskiy alaylarına doğru yöneldiler. Kısa bir süre sonra, Habalov "volnests"lerin generalin emrettiği gibi silahlarını teslim etmek şöyle dursun, "preobrajenets"ler ve "il-

lovets"lerle birlikte, ve en korkuncu, "işçilerle bir olup", jandarma tümeninin kışlalarını yağmaladıklarını öğrendi. Bu da gösteriyordu ki, bir gün önce "pavlovets"lerin edindiği deneyim boşa gitmemişti: asiler önderlerini ve aynı zamanda bir eylem planı bulmuşlardı.

27'si gününün ilk saatlerinde işçiler ayaklanma sorununun çözümünü gerçekte olduğundan son derece daha uzakta götürüyorlardı. Daha doğru ifade etmek gerekirse, daha yapacak çok şeyleri olduğunu düşünüyorlardı, oysa görevleri onda dokuz sona ermişti. İşçilerin kışlalar yönündeki devrimci atılımı sokağa dökülen devrimci askerlerin devrimci hareketiyle çakıştı. Gün içinde, bu iki azgın sel vadiye inmek ve önce eski yapının çatısını, ardından duvarlarını ve en sonunda da temellerini alıp götürmek üzere birleşti.

Elinde tüfek, göğsünde çaprazlamasına asılmış "tümüyle ıslak, ama pırl pırl ve görkenli" fişekler, Bolşeviklerin lokaline ilk gelenlerden biri Çugurin'di. Nasıl parıldamasınlar! Askerler ellerinde silahlarıyla bizden yana geçiyorlar! Şurada burada, işçiler daha şimdiden askerî birliklerle birleşmeyi, kışlalara sızmayı, tüfek ve fişek ele geçirmeyi basardılar. Viborg grubu, en kararlı askerlerle işbirliği hâlinde, bir eylem planı oluşturdular: kent polisünün mevzilendiği karakolları ele geçirmek ve tüm polisleri silahsızlandırmak, karakollara hapsedilmiş işçileri ve hapisanede ki siyasal hükümlüleri serbest bırakmak, şehirdeki hükümet birliklerini ezmek, henüz isyana katılmamış askerleri ve diğer semlerdeki işçileri kazanmak.

Moskovskiy alayı bir iç mücadele geçirmeden ayaklanmaya katılmadı. Çarpıcı olan, ordu da bu tip çok az mücadele yaşamıyordu. Mornarsinin güçsüz, zayıf zirvesi asker kitesinin desteğini yitirmiş vaziyette bel veriyor, parçalara ayrılıyor ya da yepyeni renklere bürünüyordu. "Arsenal" fabrikasının bir işçisi olan Korolev şöyle anlatıyordu: "Öğleden sonra ikiye doğru, Moskovskiy alayı kışlayı terkederken, silahlara sarıldık... Herkeste bir tüfek, bir tabanca vardı. Yaklaşan bir grup askerî (aralarından bazıları bize kendilerini yönlendirmemiz ve ne yapmaları gerektiğini söylememiz için yalvarıyorlardı) yanımıza aldık ve polis karakolunu taramak için Tihvin'skaya cadde-

sine doğru yöneldik." İşçiler askerlere "ne yapılması gerektiğini" söylemek konusunda bir an bile tereddüt geçirmediler.

Birbiri peşisıra müjdeli zafer haberleri geliyordu: zırhlı araçlar da ele geçirilmişti. Kızıl bayraklarla süslenmiş olarak henüz boyun eğmemiş mahallelere korku salıyordu. Artık Kazak atlarının altından girip üstünden çıkmaya gerek yoktu. Devrim şaha kalkmıştı.

Öğleye doğru Petrograd yeniden bir savaş alanı hâline geldi. Her yandan tüfek sesleri ve mitralyöz uğultuları geliyordu. Kimin ateş ettiğini, nereden ateş edildiğini bilmek her zaman mümkün değildi. Açık olan tek şey geçmişle gelecek arasında ateş edildiği idi. Bir sürü fuzulî kurşun harlandı: delikanlılar rasgele ele geçirdikleri tabanca- larla ateş ediyordular. Cephanelik yağmalanmıştı: "Söylendiğine bakıl- lırsa, sadece Browning'leri bile saysak, on binlerce silah dağıtılmıştı." Yanan Adalet Sarayı ve polis karakollarından gökyüzüne duman bu- lutları yükseliyordu. Bazı yerlerde musedemeler ve karşılıklı ateşler gerçek bir savaşa dönüşmüştü. Sampsonovskiy Prospekt'te, kimileri kapının önüne kadar çıkmış olan otomobil birliği askerlerine işgal edilen barakaların önüne yaklaşan işçiler "Daha ne bekliyorsanızuz yoldaşlar?" diye soruyorlardı. Bir tank askerlerin güldüğünü, ama bunun "sinsi bir gülüş" olduğunu, ve cevap vermediklerini anlatmış- tı; subaylar işçilere sert bir şekilde geçip gittiklerini söylüyorlar.

Tıpkı süvariler gibi, seyyar kuvvetler de gerek Şubat'ta, gerekse Ekinde ordunun en muhafazakâr kuvvetleri olduklarını göstermişler- dir. Bir süre sonra, bir kazıklı duvarın önünde işçilerle devrimci as- kerler toplandılar. Tereeddüt eden taburun dışarıya çıkartılması gere- kiyordu. Biri gelip zırhlı araç bulmak için adam gönderdiklerini söy- ledi. Başka tüttü kendilerini mitralyözle savunan seyyar kuvvetleri aşmak mümkün değildi. Ama kitlenin beklemeye tahammülü yoktur, sabırsızlanırlar, telaşlanırlar. Sabırsızlanmakta haklıdır. Her iki taraftan da ilk silah sesleri duyulur. Bununla birlikte, kazıklı duvar askerlerle devrim arasındaki engeldir. Saldırıları bu engeli yok etmeye karar verirler. Bir kısmı parçaları, bir kısmı ateşe verirler. Barakaların öni- ağıdır. Toplam yirmi kadar baraka vardır. Otomobiller iki veya üçün-

de mevzilenmişlerdir. Bosalıtan barakalar hemen ateşe verilir. Altı yıl sonra Kayurov anılarında şöyle yazacaktır: "Ateşe verilen barakalar, ve etrafında darımadığın edilen kazıklı duvar, mitralyöz ve tüfeklerin harıl harıl ateşi, taarruz edenlerin canla başla mücadeleleri, hızla olay yerine devrimci asker boşaltan bir kamyon ve topları parıldayan bir zırhlı araç muhteşem ve unutulmaz bir tablo oluşturuyordu." Baraka- ları ve kazıklı duvarlarıyla birlikte yanan, ateş ve duman saçan, mit- ralyözlerin hıçkırıklarında boğulan çarların, serflüğün, papazların ve polisin eski Rusya'sıydı. Nasıl olur da Kayurov'lar, onlarca yüzlerce, binlerce Kayurov coşkuya kapılmazdı? Zırhlı araç subayların ve sey- yar kuvvet askerlerinin kendilerini hapsedtikleri barakanın üzerine bir kaç top mermisi gönderdi. Komutanları öldürülmüştü. Rütbeleri ve ni- şanları sökülünmüş subaylar yakınlardaki bostanlara doğru kaçıştılar. Diğerleri teslim oldular. O günün en büyük çatışmasıydı bu belki de.

Bu arada ordudaki ayaklanma bir salgın hâlini alıyordu. O gün ayaklanmayanlar ayaklanmak için zaman bulamıyorlardı. Akşama doğru, 1905'te Moskova ayaklanmasını vahşice ezmekle ünlü Sem- yonovskiy alayının erleri de harekete katıldılar. Aradan geçen on bir yıl izini biranmış! Avclarla birlikte "semyonovets"ler gece geç vakit, komutanları kışlada mahpus tutulan İzmilovskiy alayının erlerini al- maya geldiler. 3 aralık 1905'te birinci Petrograd Sovyetinin üyelerini kuşatıp tutuklayan bu alay hâlâ en gecicilerden biri addediliyordu. Başkentte, yüz eli bin kişiden oluşan Çarın garnizonu dağılıyor, eri- yor ve saf değiştiriyordu. Geceyarısında artık ondan eser kalmamıştı.

Gündüz alayların isyanını öğrenen Habalov asilere karşı çok bü- yük yetkilerle donatılmış bin kişilik özel bir seçme birlik göndererek biraz direniş göstermek istedi. Ama bu müfrezanın akbeti meçhul. Devrimden sonra eşi bulunmaz Habalov şöyle anlatıyordu: "O gün garip şeyler oluyordu; müfrezeye yiğit ve kararlı bir subayın —Albay Kuypov'dan söz ediliyor— komutasında yola çıktı, ama ... sonuç yok!" Müfrezenin peşinden gönderilen bölükler de aynı şekilde iz br- rakmadan ortadan kayboldular. General Saray avlusunda yelek bir- likler oluşturmaya başladı, ama "ortada fişek yoktu ve nereden temin

edileceği de bilinmiyordu." Tüm bunlar Habalov'un Gecici Hükümetin Soruşturma Komisyonuna verdiği ifadeden alınmıştır. İsyanı bastırmaya giden birlikler nereye kaybolmuşlardı? Bunu tahmin etmek zor değildi: bir kez dışarıya çıktıktan sonra, ayaklanmaya katılmışlardı. İşçiler, kadınlar, gençler, kazan kaldırmış erler Habalov'un birliklerinin etrafını çeviriyor, onları yanlarına katıyor ya da geçip gitmelerine müsaade etmiyorlardı. Hiç bir şeyden korkmayan, btiip tikenmek bilmeyen, her yandan pıtrak gibi biten bu topak kitleyle savaşmak eskirinde savunmadayken saldırıya geçmek kadar zordur!

Aylardaki başkaldırının yayıldığını haber veren raporlar yıldırım gibi yağarken, Habalov Telefon Santralini, Litovskiy şatosunu, Marinskij Sarayını ve diğer bir kaç kutsal yeri savunabilmek için güvenilir bastırma kuvvetleri talep ediyordu. General destek için Kronstadt kalesine telefon etti, ama kale komutanı kendilerinin de savunma güçlüğü içinde oldukları cevabını verdi. Habalov henüz komşu garnizonların da ayaklanmaya katıldığından habersizdi. Kışlık Sarayı tabyaya çevirmeye çalıştı, ama bu plan anında geçekdişi görülerek terkedildi ve son kalan bir kaç "sadık" birlik Amiralliğe nakledildi. Burada diktatör sonunda en önemli ve acil önlemleri almaya koyuldu; rejimin son resmî belgelerini oluşturan iki tane halka duyuru bastırıldı: biri "hastalık sebebiyle" Protopopov'un azli; diğeri de Petrograd'da olağanüstü hâl ilânı. Bu son önlemleri almak gerçekten aciliyet taşıyordu, çünkü bir kaç saat sonra, Habalov'un ordusu "kusatma"yı kaldırmış ve Amiralliği terkedererek evlerine dağılmıştı. Devrim yalnızca tecrübesizlikten, 27'si akşamundan itibaren müthiş yetkilileri olan, ama kendisinin bile bunlardan ürkmediği generali tutuklamayı aklına getiriyordu. Tutuklama hiç sorunsuz ertesi günü yerine getirildi.

Bir ölüm tehlikesi karşısında Rusya'nın o korkunç imparatorluk rejiminin topu topu göstereceği tüm direniş bu muydu? Evet, bastırma harekâtlarındaki onca tecrübeye, titize geliştirilen onca planlara rağmen tüm direniş hemen hemen bu kadardı. Daha sonra, kendilerine gelen monarşistler halkın Şubatdaki kolay zaferini Petrograd gar-

nizyonunun özel niteliğiyle açıkladılar. Ama devrimin daha sonraki tüm akışı bu açıklamayı çürütür. Şurası da doğru ki, meşum yılın başından bu yana saray kitiği Çara başkent garnizonunu elden geçirip yenilemesi uyarısını yapmışlardı. Çar, özellikle sadık oldukları düşünen Muhafız Alayı süvarilerinin "uzun zamandır savaşıkalarına" ve Petrograd'daki kışalarında dinlenmeyi hak ettiklerine kolayca inanmıştı. Bununla beraber, cepheden gelen saygıdeğer uyarılara kulak veren Çar Altı Muhafız Ordusunun dört alayını Muhafız filosunun üç deniz nakliye birliğiyle yer değiştirmeyi kabul ettiğini bildirdi. Protopopov'un anlatısına göre, bu değişiklik çarın onayı olmaksızın, üst düzey komutanların arkadan çevirdikleri bir dolap sonucu gerçekleştirilmişti: "rayfalar işçiler arasından seçilmiş ve ordunun en devrimci unsurunu oluşturtuyorlardı." Tüm bunlar palavraydı. Muhafız Ordusunun, başta süvari birlikleri olmak üzere, yüksek düzeydeki komutanları cephede kendilerine iyi bir kariyer yaptıkları için geri dönmekte bir çıkarları yoktu. Öte yandan, bu yüksek düzeyli subaylar bir zamanların başkent garnizonuna artık benzemeyen alayların başında kendilerine verilecek bastırma görevi yüzünden mutlaka rahatsızlık da duyacaklardı. Cephede yaşanan hadiselerin bir süre sonra kanıtlayacağı gibi, altı muhafızların artık diğer süvarilerden farklı bir yanları yoktu ve Petrograd'a yerleştirilen denizci muhafızlar da Şubat Devriminde aktif bir rol oynamadılar. Zira rejimin dokusu tümüyle çürümüşü ve bundan bağımsız tek bir lif bile kalmamıştı geriye...

27'si gündüzünde kitleler tek bir kurşun atmadan başkentteki bir çok tutuklevinden siyasal mahpusları salıverdiler. Bunların arasında 26 ocakta tutuklanan yurtsever Savaş Sanayileri Komitesi üyeleri ile Habalov'un kırk saatir gözaltında tuttuğu Bolşeviklerin Petrograd komitesi üyeleri de vardı. Hapisten çıkılır çıkmaz siyasal ayırışmalar da gün yüzüne çıkar: Yurtsever-Mensevikler makam ve mevki dağıtılan Duma'ya yöneltiler; Bolşevikler semtlere, başkent'in fetniyi tamamlamak üzere işçilere ve askerlere doğru yol aldılar. Düşmana nefes alacak vakit bırakmamak gerekir. Devrim, her türlü işten daha fazla, sonuna dek götürülmek zorunda olunan bir iştir.

Asi alayları Tavriçeskiy Sarayına doğru yönlendirme fikrini kim öne sürdü? Bu siyasal güzergâh durumun bütününden çıkıyordu. Kitlelerle bağlantısı olmayan tüm radikal unsurlar doğal biçimde muhalefet bilgi merkezi olarak Tavriçeskiy Sarayına doğru yöneliyorlardı. 27 şubatta taze kuvvetlerin aniden kendilerinden yana döndüğünü hissederek bu unsurların kazan kaldırmış olan Muhafız Ordusunun rehberliğini ele geçirmeleri tümüyle muhtemel. Bu hemen hemen hiç bir tehlike içermeyen şerefli bir roldü. Potyomkin'in sarayı devrim merkezi olmak için biçilmiş bir kaptandı. Tavriçeskiy bahçelerini Muhafız Ordusunun kışlalarının ve ordunun çeşitli idarî hizmet birimlerinin bulunduğu askerî muntakadan yalnızca bir sokak ayırıyordu. Yıllar yılı şehrin bu kesiminin hükûmetçe olduğu kadar, devrimcilerce de monarşinin kalesi olarak görünmesi boşuna değil. Gerçekten de öyleydi. Ama şimdi her şey allak bullaktı. Askerlerin isyanı Muhafızlardan başlıyordu. Asi birliklerin Neva nehrine bir avuç ev mesafedeki Tavriçeskiy Sarayına girmek için sadece sokağı geçmeleri gerekliyordu. Oysa Neva'nın öbür kıyısında, devrimin kazanı Viborg ilçesi yer alıyordu. İşçilerin Muhafız Ordusu kışlalarına veya Tavriçeskiy Sarayına varmak için Aleksandr köprüsünü geçmeleri ya da o keşikse, Neva nehri üzerindeki buz tabakasına inmeleri yeterliydi. İşte bu yüzden, Petrograd'ın bu kuzeydoğu üçgeni —Muhafız ordusu, Potyomkin'in sarayı, dev fabrikalar—, bu heterojen ve farklı kökenli yapı devrimin başlıca eylem alanı hâline geldi.

Tavriçeskiy Sarayının içinde isyancıların savaş karargâhı da dahil olmak üzere, çeşitli merkezler kuruldu veya yaratıldı. Bu karargâhın öyle pek de ciddi bir yer olduğunu söyleyemeyiz. "Devrimci" subaylar, yani geçmişte, bu bir yanlış anlama da olsa, bir şeylerin devrimine bağladığı, ama ayaklanmanın ilk saatlerinde evlerinde muşıl muşıl uyumuş olan subaylar, zafer elde edildikten sonra, ya varlıklarını hatırlamakta birbirleriyle yarışıyorlar ya da başkalarının tavassutuyla "devrimin hizmeti"ne gıverirler. Düşünceli bir edayla durumu inceleyen ve kötümser bir şekilde başarıları salırlar. Zira bu çoğunlukla silahlı, gürlü erler sürüşü hiç bir işe yaramazdır. Ne topları var-

dır, ne makinalları, ne haberleşmeleri, ne komutanları. Düşman bir tane sağlam müfrezeye bunların hakından gelebilir! Şu an için devrimci kalabalıklar, doğru, sokakta her türlü metodik hareketi engelleyiyorlar. Ama gece gelince, işçiler evlerine dönecek, kentliler yatacak, şehir boşalacak. Eğer Habalov güçlü bir müfrezenin yardımıyla vuruşa duruma hâkim olabilir. Bu fikir devrimin her aşamasında değişik varyantlarla kendini gösterir. "Bana sağlam bir alay vein" derler bir çok kez kahraman albaylar çevrelerine, "beş santyede bu çöplüğü temizliyeyim." Çoğu subay, göreceğimiz gibi, bu maceraya sürüklenmiştir. Ama hepsi de sonunda Habalov'un açıklamasını tekrar etmek zorunda kalmıştır: "Müfaze yiğit bir subayın komutasında yola çıktı, ama... sonuç yok..."

Nasıl bir sonuç çıkabilirdi ki? En sarıslmaz müfrezeler polisler, jandarmalar ve kısmen de kimi alaylardaki astsubay öğrencilerden oluşuyordu. Ne var ki bu birlikler, tıpkı sekiz ay sonra Ekim'de Aziz Georgiy Taburcu ve Harp Okulu öğrencilerinin başına geldiği gibi, kitlelerin gerçek devrimci patlamaları karşısında acınacak duruma düşüyorlar. Monarşi, kurtuluşu için, tümüyle hazır durumda ve iki milyonluk bir şehirle uzun ve ümitsiz bir düelloya girebilecek bir silahlı gücü nereden bulabilirdi? Devrim korkunç derecede kaotik olduğundan atıp tutmasını seven ordu komutanlarına savunmasız gibi görünür: her yerde amaçsız hareketler, karışık akımlar, bir insan anaforu, şaşkın ve aniden sağrılaşmış yüzler, rüzgânda uçan kaputlar, el kol hareketleri yapan öğrenciler, tüfeği olmayan askerler, askeri olmayan tüfekler, havaya ateş eden çocuklar, binlerce sesin uğultusu, kapıyı koymemiş söylentiler, yersiz kaygılar, aldatıcı sevinçler vardır; sanki bu kalabalığa bir kılıç gösterildiğinde arkasına bakmadan kaçacak sanılır. Ama bu çok kaba bir göz yanılmasıdır. Görünürde bir kaos olur sadece. Aşağıda kitlelerin yeni eksenler üzerinde karşı konamaz bir billûrlaşması yaşanmaktadır. Bu kalabalık kitle henüz yeterince ne istediğini bilmiyordu, ama ne istemediğini korkunç bir öfkeyle kusuyordu. Arkalarında tamiri mümkün olmayan bir tarihsel çöküntü bırakmışlardır. Artık geriye dönüş yoktur. Eğer biri çıkıp on-

ları dağıtsa da, bir saat sonra yeniden toplanacaklardır ve bu yeni karan baran dalga eskisinden daha dehşetli ve kanlı olacaktır. O Şubat günlerinden sonra, Petrograd'ın havası öylesine kızımsı ki, bu kaynayan ocağa düşen, yaklaşıp ya da hattâ alevlerini nefesinde hissedilen her düşman birlik dönüşüne uğramış, güvenini kaybetmiş, felçleşmiş ve tek kurşun atmadan galibin insafına teslim olmuştur. Çarın emriyle Aziz Georgiy alı taburuyla birlikte cepheden gelen General Ivanov'un ertesi günü farkına vardığı şey buydu. Beş ay sonra aynı akıbet General Kornilov'un başına geldi. Sekiz ay sonra da Kerenskiy'in. Sokakta, önceki günler boyunca, Kazaklar çok uzlaşmacı görünmüşlerdi. Bu yüzden ikna için en çok onların üzerine gidilmişti. Ama gerçek bir ayaklanmaya gidiğinde, atları bir kez daha muhafaza-kârlık ününü doğruladı ve piyadelerin gerisinde kaldı. 27'sinde beklemeye yatmış vaziyette halâ tarafsızlık görünümünü koruyordu. Halıbalı artık ona güvenmese de, devrim ondan halâ çekiniyordu.

Kışık Saray'ın ve grandüklerin rezidanslarının karşısında, Neva nehrinin yaladığı bir adacık üzerine kurulu Pyotr ve Pavel Kalesinin durumunu bir bilmeceydi. Surlarının arkasında garnizon dış etkilere karşı çok korunaklı küçük bir dünya oluşturunca ya da öyle gözüküyordu. Her gün öğle vaktini haber veren antika bir topun dışında kalede sürekli bir top birliği bulunmuyordu. Ama bugün surlara namuluları köprüye bakan sahra toprakları yerleştirilmişti. Hazırlıklar neydi? Tavrıçeskiy Sarayındaki kurmaylar tüm gece Pyotr ve Pavel karşısında hangi tutumun takınılacığına kafa patlatmıştı ve kaledeki insanlar da devrimin onlar hakkında ne düşündüğünü merak edip duruyorlardı. Gündüz bilmece çözülecekti: "Subaylara dokunulmamak kaydıyla" kale Tavrıçeskiy Sarayına teslim oluyordu. Olayların aslında pek de zor olmayan gidişatını açık seçen garnizon subayları kaçınılmaz hadiselerin önüne geçmişti.

27'si akşamına doğru askerler, işçiler, öğrenciler, sıradan insanlar Tavrıçeskiy Sarayına aktılar. Orada her şeyi bilen insanlar bulmayı, bilgi ve komut almayı ümit ediyorlardı. Saraya çeşitli yerlerden toplanmış kucak dolusu silahlar sokuluyor ve cephaneliğe çevrilen

bir salona dolduruluyordu. Gece olunca bu salonlarda devrimci kurmaylar çalışmaya koyuluyorlardı. Garların korunması için birlikler ve herhangi bir tehdidin beklenileceği her yöne devriyeler gönderiliyordu. Düzensiz bir şekilde de olsa, askerler hiç tartışmadan yeni iktidarın emirlerini hevesle yerine getiriyorlardı. Yalnızca her seferinde yazılı bir emir istiyorlardı: bu girişim muhtemelen alaylardaki mevcut komuta ve askerî yazıcı karmaşasının sürtmesinden ileri geliyordu. Ama hakları vardı: hiç gecikmeden bu kaosa bir düzen getirmek gerekliyordu. Ne devrimci askerî kurmanın ne de yeni kurulan Sovyetin henüz kendi mühürleri yoktu. Devrimin kendi bürokrasisini yaratması gerekiyordu. Heyhat! Kısa bir süre sonra fazlasıyla yaratıldı.

Devrim düşmanın peşine düştü. Şehirde liberallerin sitemle "keyfi" diye adlandırdıkları tutuklamalar oldu. Ama bütün devrimler keyfidir. Tavrıçeskiy Sarayına sürtüsüne bereket tutuklu getiriliyordu: Devlet Konseyi başkanı, bakanlar, kent polisleri, Ohrana ajanları, bir "Almansever" kontes, jandarma subayları, vs. Protopopov gibi kimi kodamanlar kendiliklerinden geldiler: böylesi daha güvenliydi. Serbest bırakılan bir kontes daha sonra şöyle yazacaktı: "Daha dün mutlakyetçiliğin şerefine söylenen marşlarla inleyen bu salonun duvarları o gün iç çekmeler ve hıçkırıklardan başka bir şey duymadı. Gücü tükenen tutuklu bir general en yakın sandalyeye oturdu. Bir çok Duma üyesi nazikçe bana bir fincan çay ikram ettiler. Ruhunun derinliklerine kadar sarılmış olan general bana 'Kontes, koca bir ülkenin yıkılmasına şahit oluyoruz' dedi."

Bununla birlikte, hiç de yıkılmanın eşliğinde olmayan bu koca ülke mağlupların önünden rap rap adimlarla, tüfek kabzalarıyla yeri döverek, sloganlarıyla göğü inleterek ve ayaklarının ucunda yükselelecek geçiyordu. Devrimlerin ayırıcı özelliği kenti davranışlarının yokluğudur. Bunun sebebi belki de yönetici sınıfların zamanında halka adabı muaseret öğretilmemeleridir.

Tavrıçeskiy Sarayı geçici olarak G.K.K., hükümet merkezi, cephanelik, henüz kanlı ve tertli yüzünü yıkamamış olan devrimin tutkulu haline gelmişti. Bu kargaşa içinde kimi uyanık düşmanların içeri

sızdığı da oluyordu. Şansa, bir jandarma albayı kılık değiştirmiş hâlde bir köşede tarihe hizmet etmek için, divanı harbe bilgi aktarmak için notlar alırken enseleniyordu. Askerler ve işçiler onu hemen oracıkta kurşuna dizmek istiyorlardı. Ama "genelkurmay"dan insanlar müdahale ediyor ve jandarmayı kalabalıktan kaçırtıyorlardı. O sırada devrim henüz babacandı, herkese güvenir, merhamet doludur. Ancak bir dizi ihanet, aldatma ve kanlı tecrübeden sonra amansız yüzünü gösterecektir.

Muzaffer devrimin ilk gecesi telaşlıdır. Garların ve diğer kimi noktaların korunması için göreve gönderilen, büyük kısmı itibarıyla kişisel ilişkilerinin raslantı eseri buralara sürüklediği aydınlardan, mace-raclardan ve devrime şapka çıkaranlardan (asıl işçi kökenli astsubaylar bu görevler için ne kadar faydalı olurlardı!) oluşan kendinden menkul komiserler sinirlenmeye başlar, her yerde düşman görür, askerleri huylandırı ve telefonla her dakika Tavrîçeskiy Sarayından destek birliği isterler. Tavrîçeskiy Sarayındaki karargâhta da heyecan doruk noktasındadır, telefonlar edilir, çoğu zaman yerine varmayan destek birlikleri yola çıkarılır. O gece Tavrîçeskiy Sarayındaki "genelkurmay" içinde yer alanlardan biri şu ifadede bulunmuştur: "Emir alanlar bunları yerine getirmiyor; iş yapanlar bunu her hangi bir emir almadan yapıyorlardı..."

İşçi mahalleleri emir almadan hareket edenler arasındaydı. Fabrika çalışanlarını harekete geçiren, karakolları ele geçiren, alayları ayaktandıran ve karşı-devrimin sığınaklarını yıkan devrimin önderleri Tavrîçeskiy Sarayına, karargâha, yönetim merkezine gitmek için acele etmiyor, tersine, alay ve horgörüyle kafalarını o yöne doğru sallıyorlardı: köftehorlar daha şimdiden kendilerinin öldürmedikleri, hattâ henüz ölmeyen ayının derisini bölüşmek için uğuşmuşlar. Diğer sol partileri izleyen işçilerin yansıra Bolşevik işçiler de günlerini sokakta ve geceleri ilçe "karagâhları"nda geçiriyorlar, kışla-larla irtibatı koruyorlar, yarını hazırlıyorlardı. Zaferin ilk gecesinde de son beş gün boyunca yürüttükleri çalışmayı sürdürdüler ve ge-liştirildiler. Başlangıç aşamasındaki her devrimde olduğu gibi, bunlar

devrimin henüz çok kurulan olan embriyon hâlindeki iskeletini oluşturtuyorlardı.

Okuyucunun daha önceden Anayasacı-Demokrat (Kadet) merkezin üyesi sıfatıyla tanıdığı ve o sırada çarlık ordusunun genelkurmayında pusuya yatmış bir kanun kaçağı durumundaki Nabokov 27'sinde hiç bir şey olmamış gibi her zâmanki görev yerine gelmiş ve öğleden sonra üçe kadar çalışmıştı. Geceleyin, Morskaya caddesinde silah sesleri duyulmuş —Nabokov daireesinde kulak kabartmıştı—, zırhlı araçlar hızla geçmiş, askerler ve denizciler duvarları yalayarak koşmuşlardı... Saygıdeğer liberalimiz pencere aralığından olan biteni izlemişti. "Telefonlar henüz çalışıyordu ve gündüz olan bien, hatırladığım kadarıyla, dostlarım tarafından bana haber verilmişti. Her zamanki saate yatağa giridik." Bu adam genel sekreter sıfatıyla bir süre sonra geçici devrimci hükûmetin (!) esinleyicilerinden biri olacaktı. Ertesi gün sokakta tanınmadığı bir beyefendi, belki bir büro memuru belki bir okul hocası şapkasını çıkartarak yaklaşmış ve şöyle demişti: "Halk için yaptıklarınıza müteşekkirimiz." Alçak gönüllü bir gururla bunu anlatan Nabokov'un bizzat kendisiydi.

8. Şubat Ayaklanmasını Kim Yönetti?

Devrimin incittiği sınıflara mensup avukat ve gazeteciler, bilâhare, Şubat Devriminin aslında askerlerin ayaklanmasıyla desteklenen bir kadınlar isyanından başka bir şey olmadığını kanıtlamak için az mürekkep harcamadılar. Bazıları devrimi bize bu şekilde sundular. XVI. Louis de, zamanında, Bastille'in alınmasını bir başkaldırı hadisesi olarak tasavvur etmeye yeltenmişti ve kendisine saygılı bir şekilde bunun bir devrim olduğu izah edilmişti. Bir devrimde kaybetmiş olanlar nadiren onun gerçek adını anmaya eğilimlidirler, çünkü o, çığna dönmüş gericiilerin tüm çabalarına rağmen, insanlığın tarihsel hafızasında eski zincirler ve önyargıların aşılmasının bir taçlanmasıdır. Bütün zamanlarda, ayrıcalıklılar ve usakları kendilerini tepelenmiş olan devrimi, istisnasız biçimde, daha önceki devrimlerden farklı bir şey gibi, bir ayaklanma, bir karışıklık, ya da bir halk isyanı gibi sunmaya çalışmışlardır. Ölmeyip de yaşamaya devam eden sınıfların hayal güçleri hiç te kuvvetli değildir.

27 şubattan hemen sonra, Rus devrimi ile Rus burjuvazisinin yüksek kesiminin, bildiğimiz gibi, griptayla baktıkları Jön Türklerin askerî darbesi arasında benzerlikler kurulmaya çalışıldı. Bununla birlikte, kurulan bu yakınlık o denli az inandırıcıydı ki bir burjuva gazetesinde ciddi biçimde çürütüldü. Gençliğinde Marx'ın okulundan geçmiş ve Rusya'nın bir tür Sombart'i olan iktisatçı Tugan-Baranovskiy 10 martta *Birjeve Vedomosti*'de şöyle yazmıştı:

"Türk devrimini ordunun ileri gelenleri tarafından hazırlanan ve gerçekleştirilen muzafter bir ayaklanmadan ibaretti. Askerler subaylarının emirlerinin uysal uygulayıcılarından öteye geçemiyorlardı.

Buna karşılık, 27 şubatta Rusya'da tahtı deviren Muhafız Ordusu alaylarının askerleri başlarında subayları olmaksızın hareket ettiler... Ayaklanmayı başlatan ordu değil, işçilerdi. İmparatorluk Dumasına giden subaylar değil, askerler oldu. Askerler işçileri subaylarının buyruklarını uysal biçimde yerine getirmek için değil, kendilerini emekçi sınıf olarak işçilere kan bağıyla bağlı hissettiklerinden dolayı desteklediler. Köylüler ve işçiler Rus devriminin iki toplumsal sınıfını oluşturdular."

Bu cümlelerde düzeltilcek veya tamamlanacak hiç bir şey yok. Devrimin daha sonraki gelişimi bunların önemini yeterince doğruladı ve güçlendirdi.

Şubatın son günü Petrograd'da zaferi izleyen ilk gündü: coşku, kucaklaşma, sevinç gözyaşları, uzun uzun dertleşmelerle dolu, ama aynı zamanda düşmana son darbelerin de indirildiği gün. Sokaklarda hâlâ silahlar patlıyordu. Henüz halkın zaferinden habersiz olan Protopopov'un firavunlarının çatıların üstünden ateş açtıkları anlatılıyordu. Aşağıdan da çarlığın silahlı hayalelerinin gezindiği düşünülüyor. Öğleden sonra saat dörde doğru, bir zamanlar devlet iktidarı diye geçen şeyin son savunucularının saklandıkları Amiralilik işgal edildi. Devrimci örgütler ve kendi kendini yetkili atamış gruplar kente tutuklamalara girişmişlerdi. Schusselburg kalesinden bozma hapisane direnişle karşılaşılmadan teslim alındı. Başkent ve çevresinde her an yeni yeni alaylar devrime bağlılıklarını bildiriyorlardı.

Moskova'da rejimin yıkılması Petrograd ayaklanmasının bir yan kısı şeklinde oldu. Daha cansız bir şekilde ifade edilse de işçiler ve askerlerdeki efkârı umumiyeye aymydı. Burjuvazinin tavrı biraz daha soldaydı. Devrimci örgütlerin zayıflığı Petrograd'a nazaran daha bariydi. Neva'da olaylar başladığında, Moskova'daki radikal intelligentsiya aralarında toplantı yapıp ne yapacağını tartıştı ama bir sonuca varamadı. Ancak 27 şubatta Moskova fabrikalarında grevler ve ardından gösteriler patlak verdi. Subaylar kışlalarda askerlere ayakta kınının sokaklarda kargaşalık çıkarttığını ve onları bastırmaları ge-

rektiğini söylüyordu. Er Şişlin "ama artık bizinkiler 'ayaktakımı' sözcüğüne tümüyle karşıt bir anlam yükliyorlardı!" diye anlatır. Öğleden sonra ikkiye doğru, fartlı alaylardan bir sürü asker devrime katılmak amacıyla Kent Duması'nın önünde toplandı. Ertesi gün, grevler genişledi. Kitleler bayraklarıyla Duma'ya doğru ilerliyorlardı. Otomobil böüğünde asker olan eski Bolşevik, zıratçı, yüce gönüllü ve yiğit Muralov telsiz istasyonu ve diğer yerleri işgal eden sağlam ve disiplinli ilk asker müfrezesini Duma'ya götürdü. Bundan sekiz ay sonra Muralov Moskova askeri bölgesinin komutanı olacaktı.

Hapisane kapıları açıldı. Aynı Muralov salverilen bir kanyon dolusu siyasi hükümlüyle birlikte çıkageldi. Şapka selâmı veren bir polis komiser yardımcısı devrimciden Yahudilerin de serbest bırakılıp bırakılmayacağını soruyordu. Tutukveinden daha yeni çıkmış ve üzerinde hâlâ hapisane gömleği bulunan Dzerjinski bir sovyetin kurulumu aşamasında olduğu Duma binasında konuşma yaptı. Topçu Dorofeyev daha ileride Siu şekerleme fabrikası işçilerinin 1 martta nasıl bayraklarıyla topçu tugayının kışlarına gelip askerlerle sarmaş dolaş olduklarını ve nasıl sevinçten kendilerini tutamayp ağlasınklarını anlatacağı. Kentte kimi silah sesleri duyuluyordu, ama genelde silahlı çatışmalar meydana gelmedi ve zayıat verilmedi. Moskova ad-na Petrograd savasıyordu.

Bir çok taşra kentinde, hareket 1 martta, artık Moskova'da devrim tamamlanmışken başladı. Tver'de iş bırakan işçiler kışlalar önünde nümayiş yapmaya gittiler ve askerlerle içiçe kent sokaklarında yürüdüler. O sıralarda henüz Enternasyonal yerine Marseyez söyleniyordu. Nijniy Novgorod'da binlerce insan, çoğu kentte "Tavriçeskiy Sarayı" yerine geçen belediye binası önünde toplandı. Belediye başkanının söylevinden sonra, işçiler kızıl bayraklarını sallayarak siyasi tutukluları salvermeye gittiler. Garnizonu oluşturan yirmi bir birlikten on sekizi aksan olmadan kendiliklerinden gelip devrime katıldılar. Samara ve Saratov'da mitingler oldu ve işçi vekilleri sovyetleri kuruldu. Harkov'da, tren garında hadiselerden haberdar edilen polis şefi heyecanı doruktaki kalabalığın karşısında arabasının üzeri-

ritine çıkarak kasketini çıkardı ve cığerlerini şişirerek kükredti: "Yaşasın devrim! Hurra!" Yekaterinoslav haberi Harkov'dan aldı. Gösterinin başını, imparatorluk bayramlarında adetten olan resmi geçitlerdeki kuirallara uygun biçimde kılıcının kabzasını avucuyla sıkıca kavramış vaziyette yürüten polis şefinin yardımcısı çekiyordu. Monarşinin artık bir daha doğrulamayacağı açıkça belli olunca, tüm kamu binalarındaki çar portreleri temkinli bir şekilde kaldırılarak ambatlara konuldu. Henüz devrimle ilgili şakalar yapma zevklerini kaybetmemiş olan liberal çevrelerde bu türden gerçek ya da uyduruk sürüştürme fikra tedavil ediyordu. İşçiler ve garnizon askerleriyse olayları bambaşka bir şekilde yaşıyorlardı.

Bir çok diğer vilâyette (Pskov, Oryol, Rubinsk, Penza, Kazan, Tsaritsın, vb.) olayların nasıl cereyan ettiğine gelince, 2 mart tarihli kronik şunu kaydediyor: "İktidarın devrildiği anlaşıldı ve halk devrimine katıldı." Kısa ve özlü bu bildiri olup biteni tam olarak yansıtmaktaydı.

Köylere devrim haberleri komşu kentlerden, kısmen otoritelerden, ama aslen pazatılar, işçiler ve izine ayrılan askerler üzerinden ulaşıyordu. Köyler hadiseyi kentlere göre daha yavaş ve daha coşkunsuz, ama yine de olumlu karşıladı. Köyler devrimini savaşla ve toprak sorunuyla ilişkili görüyordu.

Petrograd'ın devrimini tek başına gerçekleştirdiğini söylemek abartı olmayacaktır. Ülkenin geri kalanının yaptığı sadece ona katılmaktı. Sadece Petrograd'da çatışma oldu. Tüm ülkede, eski rejimi savunmak için silah kuşanan hiç bir halk grubu, parti, kurum veya askeri birlik çıkmadı. Bu da, gericilerin Muhafız süvari alayı Petrograd'da olsaydı, ya da İvanov cepheden güvenilir bir tugay getirmeyi başaraysaydı, monarşinin akıbeti başka türlü olurdu gibisinden gecikmiş akıl yürütmelelerinin ne denli temelsiz olduğunu gösteriyor. Ne cephede, ne de cephe gerisinde II. Nikolay için savaşmaya hazır bir tugay veya alay bulunuyordu.

İktidarın devrilmesi ülke nüfusunun yaklaşık yetmiş beşte birini oluşturan bir kentin inisiyatifi ve gücüyle gerçekleştirilmişti. İstense-

Son olarak, daha sonra sosyal-devrimcilerin sol kanadının liderlerinden biri olacak ve bilâhare da Bolşevizme geçecek olan Mstislavskiy Şubat Devrimi hakkında şunları söylemiştir: "Devrim biz parti adamlarını bile ilgililmediği gibi uygunda yakaladı." Bu adamların bir ölçüde bakirelere benziyor olmalarının bir önemi yok; önemli olan hepsinin uyuya kalması.

Ya Bolşeviklere ne olmuştu? Buna daha önce biraz değinmiştik. O sırada Petrograd'daki gizli Bolşevik örgütlerinin başlıca liderleri üç kişiydi: eski işçiler Şlyapnikov ve Zlutskiy ile eski öğrenci Molotov. Uzunca bir zaman yurtdışında kalmış ve Lenin'le çok yakından bağlantısı olan Şlyapnikov Merkez Komite Bürosunu oluşturan üçlünün siyasi açıdan en olgunu ve en aktifiydi. Bununla birlikte, en iyi biz-zat Şlyapnikov'un anılarının gösterdiği gibi bu üçlü hadisler karşısında yönlendirici olabilecek kapasite değildi. Son ana kadar, liderler haddeleri bir silahlı ayaklanma olarak değil, tıpkı daha öncekiler gibi devrimci bir gösteri şeklinde yorumladılar. Viborg ilçesi liderlerinden, daha önce adını zikrettiğimiz "Kayurov açıkça şunu itiraf etmiştir: "Parti merkezinden hiç bir yön verici ilke gelmiyordu... Petrograd Komitesi hapisteydi ve Merkez Komite temsilcisi yoldaş Şlyapnikov er-tesi gün için direktif vermekte zorlanıyordu."

Yeraltı örgütlerinin zayıflığı savaş başındaki güçlü yurtsever ka-munoyu önünde hükûmete tümüyle istisnai avantajlar sağlayan sert polisye tedbirlerin doğrudan sonucuydu. Tüm örgütlerin, ve bu ara-da devrimci örgütlerin, toplumsal tabanlarının gerisinde kalma eği-limleri vardır. Gizli Bolşevik örgütleri, 1917 başında, henüz yedikle-ri silleden toparlanamamış ve dağılmış bir vaziyeteydi. Oysa aynı ta-rihte, kitlelerde yurtseverlik atmosferi yerini anden devrimci öfkeye bırakmıştı.

Devrimci önderlik alanındaki durumu daha açık seçik bir şekilde sunabilmek için, en sözü geçen devrimcilerin, sol partilerin önderle-rinin yurtdışında göçmenlikte bulunduklarını ve bir kısmının da ha-piste veya sürgünde olduklarını hatırlamalıyız. Bir parti eski rejime ne denli tehdit oluştuyorsa Devrimin başlarında o denli de bas-sız

di. Narodniklerin Duma'da radikal bir bağımsız olan Kerenskiy'in ba-şını çektiği bir grupları vardı. Sosyal-Devrimcilerin resmi liderleri Çer-nov yurtdışındaydı. Menşeviklerin Duma'da Çheidze ve Skobelev'in liderliğini yaptıkları bir grupları vardı. Martov yurtdışındaydı. Dan ve Tsereteli sürgündeydi. Sol gruplar —Narodnikler ve Menşevikler— etrafında devrimci bir geçmişe sahip güçlü bir sosyalist entelektüel çevre toplanmıştı. Bu siyasi bir genelkurmay görüntüsü veriyordu, ama ancak zaferden sonra gün yüzüne çıkabilirdi. Bolşeviklerin Du-ma'da grupları yoktu: çarlık hükûmetince devrimin örgütlenme mer-kezi olarak görülen beş işçi milletvekili savaşın ilk aylarında tutuk-lanmışlardı. Lenin Zinovyev'le birlikte yurtdışında, Kamenev o za-manlar pek tanınmayan Sverdlov, Rıkov, Stalin gibi pratisyen önder-lerle birlikte sürgündeydi. Henüz Bolşeviklere katılmamış olan Po-lonyalı sosyal-demokrat Dzerjinski kodesteydi. Şans- eseri dışarıda olan liderlerse, otoriter ve katı bir önderlik altında hareket etme alış-kanlığında olduklarından, ne kendilerince ne de başkalarınca dev-rimci hadiselerde önder rolü oynayabilecek tıynetle görüyorlardı.

Fakat, Bolşevik partisinin dahi asilere sözü dinlenir bir önderlik sunmadığı ortanda, diğer siyasi örgütler ne yapabilirlerdi? Şubat Devriminde asıl rolü kendiliğinden hareket eden güçlerin oynadığı yolundaki genel kanaat böylelikle daha da güçleniyordu. Yine de, bu görüş son derece hatalıdır, ya da en iyi ihtimalde, içi boş bir görüştür. Başkentteki mücadele bir veya iki saat değil, tam beş gün sürdü. Liderler hareketi bastırmak için çırpınıp durdular. Kitlelerse daha yoğun bir atılımıla cevap verdiler ve ileriye atıldılar. Karşılarında geleneksel yü-zü hâlâ, denebilir ki, imparatorluk Duma'sıyla, Zemstvolar ve Kent-ler Birliğiyle, Savaş Sanayii Komiteleriyle, Akademileriyle, üniversi-teleleriyle ve yaygın bir basınıyla güçlü bir iktidarı gizleyen eski devlet vardı. Öte yandan iki güçlü sosyalist parti aşağıdan gelen itkiye yurt-sever bir direnişle karşı koyuyordu. Bolşevik partisinde, ayaklanma kendine en yakın örgütü bulmuştu, ama parti başsızdı, kadroları da-ğılmış, yeraltı hücreleri zayıftı. Yine de, o günlerde kimseinin umma-dığı devrim yayılmıştı ve yüksek çevreler hâlâ hareketi balzayabile-

ceklerine inansalar da, o şiddetli bir itkiyle ve güçlü kabarmalarla zafere koşuyordu.

Bu eşi menendi olmayan sebat ve coşkunun gücü nereden geliyordu? Çileden çıkmaya atıfta bulunmak yeterli değil. Çileden çıkma çok az şeyi açıklıyor. Petrogradi işçi unsurları, ham unsurların da kazanmasıyla, savaş sırasında çok geri vaziyette olsalar da, içlerinde büyük bir devrimci deneyim taşıyorlardı. Sebat ve coşkularında, önderlik yolculuğuna ve yukarıdan gelen direnişlere rağmen, her zaman açıkça ifade edilmeyen, ama hayat tecrübesine ve kendiliğinden bir stratejik hesaba dayalı bir güç değerlendirmesi vardı.

Savaşın arifesinde, devrimci işçi unsurları Bolşeviklerle birlikte yürüyorlar ve kitleleri peşlerinden sürükliyorlardı. Savaşın başlamasından hemen sonra durum aniden değişti: muhafazakâr ara katmanlar başlarını kaldırdılar ve işçi sınıfının kayda değer bir kesimini peşlerinden sürüklediler. Devrimci unsurlar tecrit edilmiş ve sessizliğe gömüldü bir vaziyette kaldılar. Savaş ilerledikçe, duruma önce yavaş, ardından, uğranılan yenilgilerden sonra giderek hızlanan ve daha radikal biçimde değişiklikler görülmeye başladı. İşçi sınıfı bütün halinde aktif bir rahatsızlık kaplanmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, geniş kesimler itibarıyla, bu huzursuzluk hâlâ yurtsever duygularla içiçeydi, ama bunun tüm iç sorunları zafere dek erteleyen varlıklı sınıfların hesaplı ve korkak yurtseverliğiyle hiç bir ortak noktası yoktu. Çünkü özellikle savaş ve savaşın yol açtığı kurbanlar, savaşın dehşeti ve kallesliği gerek eski gerekse yeni işçi katmanlarını çarlık rejimine karşı fişekliyordu ve bunu da iki kat bir şiddetle yapıyordu. İşçiler şu sonuca varıyorlardı: bu artık böyle devam edemez! Bu kitleleri bütünleştiren genel bir yargıydı ve onlara taarruz için büyük bir güç verdi.

Ordu bünyesine aldığı milyonlarca işçi ve köylüyle aşırı şişmişti. Herkesin ordu da bir yakını vardı: bir oğul, bir koca, bir kardeş, bir yakın akraba. Ordu savaşın önceki gibi halktan kopuk bir ortan değildi. Şimdi artık sık sık askerlerle karışlaşıyordu; cepheye gittiklerinde uğurlanıyor, izinli olarak döndüklerinde hayatları paylaşılıyor,

sokakta, tramvayda onlarla gevezelik ediyor, siperlerden bahsediyor, hastanelerde ziyaretlerine gidiyordu. İşçi muhbirleri, kırsallar, cephe ve önemli bir oranda da köyler bir tür illetken kapılar hâline geldiler. İşçiler askerin ne hissettığını ve düşündüğünü biliyorlardı. Aralarında savaş üzerine, zenginleşen insanlar üzerine, generaller üzerine, hükümet üzerine, Çar ve Çarice üzerine bitip tükenmek bilmeyen konuşmalar yapılıyor. Asker savaş hakkında "Allah kahretsin!" diyordu. İşçi de hükümetten bahsederken "hepsine lanet olsun!" diye cevap veriyordu. Asker "siz merkezdekiler niye susuyorsunuz?" diye soruyordu. İşçi cevap veriyordu: "Ellerin boşken bir şey yapamazsın. 1905'te pek hayırla anmadığımız ordu engeline çarpmıştık." Biraz düşündükten sonra asker "Ah! Hepimiz birden ayaklanabilsek" der. İşçinin buna cevabıysa "Evet, hep beraber" olur. Bu türden konuşmalar savaşın önce ancak tecrit edilmiş bireyler arasında ve gizli biçimde yapılırdı. Şimdiyse, her yanda, her konuda açıkça konuşuluyordu, en azından işçi muhbirlerinde.

Çarlık *Ohrana*'sı bazen iyi sonuçlar yapmayı başarıyordu. Devrimden on beş gün önce, Krestyaninov takma adlı Peterburglu bir muhbir işçi varoşlarından geçen bir tramvayda şahit olduğu bir konuşmayı rapor etmişti. Bir asker kendi alayından sekiz kişinin geçen sonbahar Nobel fabrikası işçilerinin üzerine ateş açmayı reddedip, polislin üzerine ateş ettiklerinden dolayı kodese gönderildiğini anlatmıştı. Bu konuşma işçi muhbirlerinde polis ve muhbirlerin ortalağın çıkarılmasını sevmedikleri bilindiğinden uluorta yapılmıştı. "Onların hesaplarını göreceğiz" diye tamamlanmış sözünü asker. Rapor şöyle ediyor: "O zaman bir işçi dedi ki: 'Bunun için örgütlenmek, hepinizin tek bir adam gibi olması gerek.' Asker de şöyle cevapladı: 'Det edecek bir şey değil bu. Biz nicece örgütüyoruz... yeterince kan emdiler, cepheye adamlar kan ağlıyor, ama burada insanlar ha babam tıkmıyorlar!...' Başka bir hadise olmadı. 10 şubat 1917. Krestyaninov." Sanki bir destan gibi değil mi bu Krestyaninov denilen adamın raporu? "Başka bir hadise olmadı!" Hadiseler birazdan olacaktı: tramvaydaki gevezelik eşikte olduklarının habercisiydi.

Ayaklanmanın kendiliğinden karakteri Mstislavskiy'in verdiği ilginç bir örnekle şöyle resmedilebilir: ayaklanmanın hemen akabinde kurulan "27 Şubat Subaylar Birliği" Volnisky alayının ilk kimin sokakla indirildiğini bulmak için bir soruşturma yaptığında, bu belirleyici eylemle bağlantılı yedi elebaşıyla ilgili yedi iddiaya ulaştı. Şunu eklemek gerekir ki, inisyatifi bir kısmının gerçekten bir kaç askere ait olması pek muhtemeldir. Ama asıl önderin, adını da kendiyile birlikle götürerek sokak çarpışmalarında ölüp gittiği de oluyordu. Ama bu onun anonim inisyatifi'nin tarihsel değerini hiç de eksiltmiyordu. Olayın daha da önemli bir başka boyutunu daha anarak kışla'nın dışına çıkalım. Liberal çevrelerle legal-sosyalistleri şaşkınlığa uğratan Muhafız Ordusu taburlarının ayaklanması işçiler için hiç de beklenmedik bir şey değildi. Eger işçiler ayaklanmasaydı, "Volnisky" alayı da sokaklara dökülmeyecekti. Bir avukatın pencereden görüp, telefonla bir milletvekiline haber verdiği işçilerle Kazakların sokaktaki karşılaşması her iki tarafa da gayrişahsî sürecin bir parçası gibi göündü: fabrikaların çekirgeleri kışlaların çekirgelerine toslanmıştı. Ama işçilerden tarafa göz kırpmaya cesaretini gösteren Kazak'a bu olay başka türlü görünmüştü. Ve Kazak'ın "göz kırpmasının iyi niyetli olduğuna" hükmeden işçiye de. Orduyla halkın moleküler içiçe geçişi kesintisiz devam ediyordu. İşçiler sürekli olarak ordunun nabzını yokluyor ve kritik anın yaklaştığını hissediyorlardı. Zafere inanan kitlelerin atılımına o dayanılmaz gücü veren de buydu.

Burada, Şubat Devrimine dair gözlemlerinin bilançosunu çıkarmaya çalışan bir yüksek düzeyli görevlinin çarpıcı değerlendirmesini nakletmek zorundayız: "Hareketin kendiliğinden bir şekilde başladığını, askerlerin kendiliklerinden sokakla döküldüklerini söylemek âdetendir. Ben hiç bir şekilde bu görüşü paylaşıyorum. Ne manaya geliyor kuzum bu "kendiliğinden"?... "Kendiliğinden doğma" toplumbilime değil, doğabilime uygun düşer. Hiç bir ünlü devrimci önder harekete dangasını vurmamış olsa da, hareket gayrişahsî olmaktan çok anonimdi." Milyukov'un Alman ajanlarından ve Rusya'nın kendiliğindenci güçlerinden dem vuran iddialarından ki-

yas kabul etmez derecede daha sağlam olan sorunun bu şekilde konuluşu devrim patlak verdiğinde senatör olan eski bir çarlık savcısına aitti. Belki de Zavadskiy'in bir devrimci ayaklanmanın ne yabancılara aplanların direktiflerinden ne de şahsiyetlerin işin içinde olmadığı bir doğal süreçten ileri gelebileceğini farketmesini sağlayan onun hukukçu tecrübesiydi.

Aynı yazar devrim sürecinin laboratuvarına kapı deliğinden bir göz atmasına imkân veren iki olaydan bahseder. 24 şubat cuma günü, henüz yüksek çevrelerde hiç kimsenin çok yakın bir tarihte bir ayaklanma beklemediği bir sırada, senatörün de içinde bulunduğu bir tramvay aniden Liteyny Prospekt ile komşu bir sokak arasında bir yerde camları şangırdatıp kırarcasına fren yapıp durmuştu. Kondüktör yolcuları aşağıya inmeye davet etmişti. "Buraya kadar." Yolcular protesto etmişler, söylenmişler ama imişlerdi. "Kondüktörün sessiz, ama çok kararlı yüzünü hâlâ görür gibiyim: tam bir kurt yüzü." Tramvaylar göz alabildiğine her yerde durmuşlardı. Yüksek düzeyli bir liberal görevliye "kurt yüzü" görünen bu kararlı kondüktör, içi devlet memuru kaynayan bir aracı savaş zamanında imparatorluk başkenti Peterburg'un bir caddesinde tek başına durdurmayı göze alabilmek için yüksek bir görev bilincine sahip olmalıydı. İşte monarşi trenini aynı terimlerle "buraya kadar" diyerek durduran ve bürokrasiyi jandarma generalleriyle liberal senatörler arasında o aceleyle fark gözetmeksizin yolda bırakanlar da böyleki kondüktörlerdi. Liteyny Prospekt'teki kondüktör tarihin bilginli bir aracıydı. Daha önceden eğitilmiş olmalıydı.

Adalet Sarayı yangını sırasında, yukarıda anılan senatörle aynı tayfeden liberal bir hukukçu sokakta hukuk bilgileri laboratuvarının ve noterlik arşivlerinin yok oluşuna şahit olmaktan duyduğu üzüntüyle ifade etmişti. Orta yaşlı, somurtkan görünüşlü, her hâlinde işçi olduğu belli bir adam homurdanarak şöyle cevap vermişti: "Senin arşivlerin olmadan da evleri ve toprakları paylaşmasını biliriz biz." Doğrusunu söylemek gerekirse, olay gayet edebî bir tarzda cereyan etmişti. Ama kalabalık içinde bu türden orta yaşlı ve pat diye cevabı

yapılabilecek işçiler az sayıda değildi. Adalet Sarayının yanmasında bir çıkarları yoktu: bu ne işlerine yarayacaktı ki? Yine de bu tür "aşırıklar"dan ürktüp geri çekilecek de değillerdi. Kitleleri yalnızca çatlık polisine karşı değil, devrimin yangınında yalnızca mülkiyet işlemlerine ait noter belgelerinin yanmasına içerleyen liberal hukukçulara karşı da tüm gerekli fikirlerle besleyerek silahlandırıyorlardı. Bu fabrika ve sokakların anonim ve yılmaz politikacıları gökten düşmemişlerdi; buna eğitilmiş olmalıydı.

Şubatın son günlerindeki olayları kaydeden *Ohrana* da hareketi "kendiliğinden", yani metodik biçimde tepeden yönetilmeyen bir hareket şeklinde tanımlıyordu; ama hemen ardından şunu ekliyordu: "Proletarya bütünüyle propagandayla işlenmişti." Bu önerme çok doğrudu: devrim karşıtı mücadelenin profesyonelleri serbest bırakılan devrimci hücrelerin içine sızmadan evvel gelişen süreci liberal illerlerden daha iyi kavramışlardı.

Mistik "kendiliğinden güçler" kavramı hiç bir şeyi açıklamaz. Durumu doğru biçimde değerlendirmek ve düşmana karşı ayağa kalkma anını belirlemek için kitlenin, yönetici unsurları itibarıyla, tarihsel hadiseler karşısındaki kendi taleplerini ortaya koyması ve bunları değerlendirmek için de kendi kriterlerine sâhip olması zorunluydu. Bir başka ifadeyle, genel kitle değil, 1905 Devriminden, Semyonovskiy Muhafız alayının ezdiği aralık 1905'teki Moskova ayaklanmasından geçen Petrograd ve tüm Rusya işçileri kitleliydi gerekli olan; bu kitenin içinde 1905 deneyimi üzerine düşünen, Liberal ve Mensheviklerin anayasacı yanlısınamalarını eleştiren, devrim perspektiflerini özümleyen, ordu problemini sayısız kez inceleyen, bu çevrede olup biteni yakından gözleyen ve gözlemlerinden devrimci sonuçlar çıkarabilen ve bunları baskalarına da iletebilen işçilerin bulunması gerekiyordu. Son olarak, garnizonun içinde eskiden kazanılmış veya en azından devrimci propagandanın etkisi altına girmiş ileri fikrili askerlerin bulunması gerekiyordu.

Her fabrikada, her şirkette, her askeri bölükte, her kahvede, ordu hastanelerinde, her istasyonda ve hattâ terk edilmiş köylerde molekti-

ler düzeyde bir devrim fikri ilerleme kaydediyordu. Her yerde kendisinden bilgi edinilen ve ağzından çıkacak söz beklenen yorumcular bulunuyordu. Bunların çoğu işçiydi. Bu sıra başları genellikle kendi başlarına bırakılmışlardı, çeşitli yollardan kendilerine ulaşan devrimci genelleme kırıntılarıyla besleniyorlardı. Liberal gazetelerin satır aralarını okuyarak kendilerine gerekli olan kendi başlarına buluyorlardı. Sınıf iğyüdüləri siyasî kriterle incelenmişti ve tüm fikirlerini sonuna dek götürmemeseler de, düşünceleri yine de aralıksız, inatla, her zaman aynı yönde ilerliyordu. Tecrübe, eleştiri, inisyatif, özveri gibi unsurlar kitlelerin içine yayılıyor ve bilinçli bir süreç olarak devrimci hareketin içsel, ilk bakışta kavranılamayan, ama yine de belirleyici mekanizmasını oluşturtuyordu.

Kıbrılı liberal politikacılara ve evcilleşmiş sosyalistlere kitlelerde meydana gelen hareketlenme genelde tıpkı bir karınca yuvası ya da bir arı kovanında cereyan edenler gibi iğyüdüsel bir süreç şeklinde görünmüştür. Gerçekten, işçi kitlelerini delip geçen düşünceler kültürü sınıfların hasır neşir oldukları küçük fikirlerinden çok daha yaman, sağlam ve bilinçliydi. Dahası, işçi düşüncesi daha bilimseldi: yalnızca büyük ölçüde marksist yöntemlerle döğendiğinden değil, her şeyden önce kısa bir süre sonra devrimci arenaya girecek olan kitlelerin kanlı tecrübelerinden de sürekli beslendiğinden.

Düşüncenin bilimsel niteliği nesnel süreçle mütakabiliyetinden ve bu süreci etkilene ve düzene sokma yeteneğinden belli olur. En ufak ölçüde dahi olsa, Kıyamet'ten esinlenen, Rasputin'in rüyalarına inanılan yönetici çevrelerin mantalitesinde bu yetenek var mıydı? Ya da geri Rusya'nın, kapitalizmin devletin kavgasına katılarak, hem savaşı kazanacağını hem de parlamentere bir rejim kuracağını uman liberal fikirlerin bilimsel bakımından temeli var mıydı? Yoksa, doğuştan müflis liberalizme kölece yaltaklanan ve böylece sözüm ona bağimsızlıklarını uzun zamandır göçmüş bir teşbihle gizleyen aydın çevrelerin anlayışları mı bilimseldi? Aslında içinde bulunulan yer hayaller, hurafeler ve kurgular ülkesindeki tam bir zihinsel uyusku kralığı, yani "kendiliğinden güçler" kralığıydı.

Öyleyse, Şubat Devriminin liberal felsefesini baştan sona revize etme hakkımız yok mu? Tabii ki var! Evrimin mutlak gereklerine kulaklarını tıkamış, hiç bir şeyi öngörmeden, hayalelerin peşine takılmış olan resmi toplum—ayrı katmanları, grupları, partileri ve kitleleriyle, yönetici sınıfların oluşturduğu çok katlı bir üstyapı—bayat fikir kırıntılarıyla beslenerek, otomatğe bağlanmış bir atalet içinde gününbirlik yaşarken, işçi kitlelerinde derin ve kendiliğinden gelişen, yalnızca yöneticilere karşı artan bir kinlenme değil, güçsüzlüklerine eleştirel bir bakış, bir deneyim birikimi ve devrimci ayaklanma ve ulaşığı zaferte doğrulanan bir yaratıcı bilinçlenme süreci yaşıyordu deme hakkımız var.

Yukarıda sorduğumuz "Şubat Devrimini kim yönetti?" sorusuna artık net bir cevap verebiliriz: özellikle Lenin'in parti okulundan yetişmiş, bilinçli ve iyi pişmiş işçiler. Ama bu önderliğin, ayaklanmanın zafetini sağlamaya yeterli olsa da, baştan itibaren, devrimin gidişatını proleter öncünün ellerine verme yeteneğinde olmadığın da eklememiz gerekir.

9. Şubat Devriminin Paradoksu

Ayaklanma galip gelmişti. Ama monarşiden çekip aldığı iktidarı kime vermişti? Şimdi Şubat Devriminin baş sorununa gelyoruz: iktidar nasıl ve neden liberal burjuvazinin eline geçti?

23 şubatta karışıklıklar patlak verdiğinde, Duma çevrelerinde ve burjuva sosyete de buna önem veren çıkmadı. Liberal milletvekilleri ve yurtsever gazeteciler her zaman olduğu gibi salonlarda buluşuyor, birlikte Trieste ve Fiume meselesini tartışıyorlar ve Rusya'nın mutlak Boğazlar'a ihtiyacı olduğunu yeniden teyit ediyorlardı. Duma'nın kapatılması kararı [ukaz] imzalanmış olsa da, bir parlamento komisyonu hâlâ aceleyle işe hizmetlerinin belediye ve devri konusunu tartışıp duruyordu. Muhafız Ordusuna bağlı taburların ayaklanmasına on iki saatten daha az bir süre kalmışken Slavlararası Yardımlaşma Derneği yıllık raporunu sükknet içinde görüşüyordu. Bir milletvekili şöyle yazmıştı: "Toplantıdan yayan döneken genellikle çok canlı olan yolların endişe verici sessizliği ve ıssız görünümünü beni irkiltti." Eski yönetici sınıfların çevresini kaygı verici bir boşluk sarmıştı ve bu da gelecekteki mirasçılarının canını sıkıyordu.

26'sına doğru, hem hükümet hem de liberaler için hareketin cidi olduğu malum oldu. O gün, bakanlarla kimi Duma üyeleri arasında bir anlaşmaya yönelik görüşmeler yapıldı. Maalesef daha sonraları liberaler bunlar üzerindeki örtüyü hiç kaldırmadılar. Protopopov, sorgudaki ifadesinde, Duma bloku liderlerinin, her zaman olduğu gibi, yine halkın güvenine mazhar yeni bakanların atanmasını talep ettiklerini beyan etmişti: "Bu ölüm belki halkı sakinleştirir." Ama 26 şubat günü, bilindiği gibi, devrimin gelişiminde bir duraklama anı oldu ve hükümet bir kaç saat için rahat bir nefes aldı. Rodzyanko Go-litsin'e istifasını vermesi için ıktıa etmeye gittiğinde, başbakan ona masasının üzerindeki dosyada bulunan, Duma'nın kapatılmasına